

esult

esult

esult

esult

Els Reglaments europeus i
l'evolució del Dret català de contractes, família i successions

esult

esult

esult

esult

Els Reglaments europeus i l'evolució del Dret català de contractes, família i successions

INSTITUT DE DRET PRIVAT EUROPEU I COMPARAT
UNIVERSITAT DE GIRONA
(COORD.)

Dades CIP recomanades per la Biblioteca de la UdG

CIP 347(467.1) REG

Els Reglaments europeus i l'evolució del Dret català de contractes, família i successions / Institut de Dret Privat Europeu i Comparat, Universitat de Girona (coord.). – Girona : Institut de Dret Privat Europeu i Comparat de la Universitat de Girona ; Documenta Universitaria, agost 2019. – 671 pàgines ; cm
Ponències de les Vintenes Jornades de Dret Català a Tossa, organitzades per l'Institut de Dret privat europeu i comparat de la Universitat de Girona els dies 20 i 21 de setembre de 2018
ISBN 978-84-9984-483-1

I. Universitat de Girona. Institut de Dret Privat Europeu i Comparat, organitzador II. Jornades de Dret Català a Tossa (2oes : 2018 : Tossa de Mar, Catalunya), autor 1. Dret català – Congressos

CIP 347(467.1) REG

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només pot ésser realitzada amb la autorització dels seus titulars, llevat excepció prevista per la llei. Dirigiu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos) si necessita fotocopiar o escanejar algun fragment d'aquesta obra (www.conlicencia.com; 91 702 19 70 / 93 272 04 47).

© dels textos: els autors

© de l'edició: Institut de Dret Privat Europeu i Comparat de la Universitat de Girona

© de l'edició: Documenta Universitaria®

www.documentauniversitaria.com

info@documentauniversitaria.com

ISBN: 978-84-9984-483-1

Dipòsit Legal: GI-1.144-2019

Imprès a Catalunya
Girona, agost 2019

Les Vintenes Jornades han estat organitzades per l'Institut de Dret privat europeu i comparat de la Universitat de Girona, en col·laboració amb l'Ajuntament de Tossa de Mar i el suport de:

Generalitat de Catalunya. Departament de Justícia

Universitat de Girona

Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Catalunya

Deganat dels Registradors de la Propietat, Mercantils i de Béns Mobles de Catalunya

Col·legi de Notaris de Catalunya

Facultat de Dret UB (Deganat)

Facultat de Dret UdG (Deganat)

Consell de l'Advocacia Catalana

Fundació d'Advocats de Girona

Col·legi d'Advocats de Terrassa

jest

word

es

es

SUMARI

PRIMERA PONÈNCIA

CONTRACTACIÓ I PROTECCIÓ DELS CONSUMIDORS

El Reglament europeu sobre llei aplicable a les obligacions contractuals (Roma I): *Aplicabilitat* espacial de la normativa elaborada a Catalunya en matèria de contractes..... 17

JOAQUIM FORNER DELAYGUA

1. Introducció.....17
2. Roma 1.....21
3. Dret català i Roma 1 26
4. Dret català, Roma 1 i Directives 39
5. Un apunt final sobre els conflictes interns de lleis..... 54
6. Bibliografia 55

Las afecciones registrales en la regulación de la compraventa en el Código Civil de Cataluña: Su regulación en la constancia registral de las arras y de la resolución consecuencia del cumplimiento de la condición resolutoria..... 63

RAFAEL ARNAIZ RAMOS

1. Introducción 63
2. Las afecciones en la regulación del contrato de compraventa del Libro VI 67

La conformitat de la prestació al contracte: qüestions des del Codi de consum 87

DRA. LÍDIA ARNAU RAVENTÓS

1. El context..... 87
2. La conformitat de la prestació al contracte: traces al Codi de consum..... 89
3. La conformitat del bé al contracte de compravenda: del CcoCat... al CCCat.....91
4. La conformitat dels serveis al contracte: cómo implementar-la? 103

Acotacions del món pràctic: l'experiència judicial.....119

JOSEP MARIA BACHS ESTANY

1. Introducció.....	119
2. La problemàtica de partida per a legislar en matèria d'obligacions i contractes ..	120
3. Principals innovacions del Llibre VI	125
4. Conclusions	136
Apèndix I:	137
Apèndix II:	141

SEGONA PONÈNCIA

ASPECTES DEL DRET DE FAMÍLIA

Los reglamentos (UE) 2216/1103 y 2016/1104, por los que se establece una cooperación reforzada en el ámbito de la competencia, la Ley aplicable, el reconocimiento y ejecución de resoluciones en materia de regímenes económicos matrimoniales y en materia de efectos patrimoniales de las uniones registradas..... 147

GUILLERMO PALAO MORENO

1. Aspectos introductorios.....	147
2. Competencia judicial internacional	154
3. Ley aplicable.....	163
4. Reconocimiento y ejecución de resoluciones	174
5. Valoración	178

Los matrimonios y parejas de hecho sujetas al Derecho catalán y los Reglamentos europeos 2016/1103 i 2016/1104 181

ÁNGEL SERRANO DE NICOLÁS

1. Preliminar.....	181
2. Concepto de matrimonio y de unión registrada en la relación del CCCat con ambos reglamentos (UE) 2016/1103 y 2016/1104, de 24 de junio de 2016	185
3. Concepto y aplicación material del REM: «REM primario» y efectos frente a terceros, régimen propio de la vivienda habitual y materias excluidas	188
4. Universalidad y unidad de la ley aplicable: Adaptación de los derechos reales....	199
5. Vecindad civil catalana, residencia habitual, elección de ley y aplicación del Derecho civil catalán.....	200
6. Conclusión	208

Els aliments als fills: fonament i abast de l'obligació 211

JORDI RIBOT IGUALADA

1. Introducció..... 211
2. Fonament de l'obligació paterno-filial d'aliments 213
3. Abast de les obligacions legals dels progenitors 221

Perspectives de futur i noves formes de parentalitat 253

ESTHER FARNÓS AMORÓS

1. Introducció..... 253
2. Autonomia privada i filiació..... 255
3. Perspectives de futur: cap a formes col·laboratives de paternitat i maternitat?.. 273
4. Bibliografia 280

Acotacions en el món pràctic (II). Perspectiva notarial dels reglaments europeus 287

VÍCTOR J. ASENSIO BORRELLAS

- Introducció..... 287
- Situació pràctica 1..... 287
- Situació pràctica 2 290

Acotacions al món pràctic (II). Menors i relacions socials 303

DOLORS VIÑAS MAESTRE

1. Introducció..... 303
2. Xarxa social..... 304
3. Règim legal 305
4. Consentiment per a la cessió de dades a les xarxes socials 309
5. Sharenting 311
6. Conclusió 316
7. Bibliografia 320

TERCERA PONÈNCIA
ASPECTES DEL DRET DE SUCCESSIONS

El Reglament europeu de successions: presentació d'un joc de pesos i contrapesos..... 325

ALBERT FONT I SEGURA

1. Introducció..... 325
2. Finalitat i àmbit del RS: una lògica concatenada de pesos i contrapesos 331
3. Competència internacional d'autoritats 340
4. Determinació de la llei aplicable 354
5. Una aproximació conclusiva..... 368

El Dret civil català i el Reglament europeu de successions..... 371

M. ESPERANÇA GINEBRA MOLINS

1. La llei aplicable a la successió: «conflictes internacionals» vs. «conflictes interregionals»..... 371
2. La llei aplicable a les successions amb repercussió transfronterera 378

Perspectives de futur en l'àmbit del dret català de successions 403

ANTONI VAQUER ALOY

1. Introducció..... 403
2. Cap a un tractament unitari del testament i els instruments extratestamentaris de transmissió de riquesa 405
3. Les famílies reconstituïdes en la successió..... 429
4. Reformes derivades de desenvolupaments judicials..... 434
5. Altres modificacions mirant al futur 445
6. Annex 451

Acotacions pràctiques al reglament successori Europeu des del punt de vista notarial 459

VÍCTOR ESQUIROI JIMÉNEZ

1. Disposicions *mortis causa* 460
2. Declaració d'hereus abintestato 469
3. L'escriptura d'acceptació d'herència..... 476

**Impressions i necessitats del Reglament europeu de successions
650/2012. Anàlisi des de l'exercici de l'advocacia 483**

MERITXELL GABARRÓ I SANS

1. Introducció..... 483
2. Les incerteses de l'aplicació en el moment actual 484
3. Altres reflexions 501

Acotacions del món pràctic: aspectes registrals 503

ESTHER SAIS RE

1. Aspectes substantius..... 504
2. Aspectes formals 524
3. Breu relació d'altres aspectes registrals..... 540
4. Bibliografia 542

COMUNICACIONS

**Els conceptes jurídics de Dret internacional privat europeu
i els de Dret civil català: excloents o compatibles? 545**

MARIA FONT I MAS

1. Presentació..... 545
2. Dels conceptes autònoms europeus a la correlativa interpretació autònoma 547
3. Exemple d'interpretació disfuncional d'un concepte de DIPr europeu:
«obligació d'aliments» versus «pensió compensatòria» 549
4. Consideracions finals..... 559

**El criteri de raonabilitat com a límit moderador en l'exigibilitat del
compliment conforme al Llibre VI del CCCat 561**

LAURA ARROYO SAN JOSÉ

1. Introducció.....561
2. El concepte de raonabilitat i la seva estandarització com a model de conducta.. 563
3. La possibilitat raonable d'avertiment dels defectes o incorreccions
del bé venut. Necessàriament una qüestió d'incompliment dels deures
precontractuals d'informació?..... 573
4. A mode de conclusió: Abast i funcions del criteri de La raonabilitat en el
compliment del contracte 578

La resolució de conflictes amb els consumidors en els serveis financers . 581

IMMACULADA BARRAL-VIÑALS

1. La protecció del consumidor en el procés de liberalització dels serveis públics. 581
2. *L'especial intensitat* de l'obligació de resoldre conflictes en els serveis financers: els sistemes sectorials paral·lels 584
3. El nou sistema de resolució de conflictes de consum que impulsa la LADRC: visió general 586
4. El sistema arbitral de consum: la relativa incidència en la resolució de conflictes de serveis financers 589
5. Els serveis d'atenció al client 593
6. Els defensors del client: és l'esquema ombudsman la solució? 597
7. La tutela dels consumidors mitjançant òrgans administratius i la futura entitat sectorial única 603
8. Bibliografia 611

Conseqüències de la cooperació reforçada en el Reglament europeu en matèria de règim econòmic matrimonial i matrimoni entre persones del mateix sexe 617

DRA. DIANA MARÍN CONSARNAU

1. Introducció 617
2. Quin és l'escenari a la UE? 619
3. Matrimoni entre persones del mateix sexe, cooperació reforçada i règim econòmic matrimonial 623
4. Reflexió final 629

Presente y futuro del derecho sucesorio balear como filigrana de un conjunto normativo «heterointegrado» 631

FRANCESCA LLODRÀ GRIMALT

1. Presentación del Derecho sucesorio balear como filigrana de un conjunto normativo heterointegrado 631
2. Futuro del derecho sucesorio balear como filigrana de un conjunto normativo «heterointegrado» 644

L'acció d'inoficiositat legitimària. Legitimació i conseqüències del seu no exercici 655

CRISTINA VILLÓ TRAVÉ

1. Introducció 655
2. La responsabilitat pel pagament de la llegítima 657
3. La protecció del contingut econòmic de la llegítima 659
4. Inoficiositat legitimària 660

Els aliments als fills: fonament i abast de l'obligació*

JORDI RIBOT IGUALADA

SUMARI

1. INTRODUCCIÓ. 2. FONAMENT DE L'OBLIGACIÓ PATERNO-FILIAL D'ALIMENTS. 3. ABAST DE LES OBLIGACIONS LEGALS DELS PROGENITORS. 3.1. *La importància de la sistemàtica legal.* 3.2. *Elements de l'obligació d'aliments dels progenitors.*

1. INTRODUCCIÓ

1. L'objecte d'aquest treball és l'anàlisi del fonament i l'abast de les obligacions d'aliments que la llei assigna a la persona a qui atribueix la condició de *pare o mare* envers els seus fills.¹

Revisar el fonament de l'obligació paterna/materna d'aliments i projectar-ne les conseqüències sobre el com, el quant i el fins quan es deuen, és una manera de contribuir a evitar que domini el debat una

---

* Aquest treball s'insereix en les activitats del grup de recerca consolidat «Dret Privat Comparat: Fonaments i Anàlisi» (2017 SGR 61) de la Universitat de Girona.

1 No entro, per tant, en el debat previ sobre qui és mare o pare, encara que això condiona, és clar, per què se li adjudica, si escau, l'obligació d'aliments envers els fills (en aquest sentit, David Archard, «The Obligations and Responsibilities of Parenthood», a D. Archard, D. Benatar, *Procreation & Parenthood. The Ethics of Bearing and Rearing Children*, Oxford: OUP, 2010, p. 103-127, que també centra el tema en el fonament de la responsabilitat de *ser pare o mare* en relació amb les circumstàncies de la procreació de la persona, deixant de banda les obligacions que poden derivar d'*actuar com a pare o mare*). El debat internacional actual apunta a la possibilitat de superar la limitació a dues de les persones que es poden qualificar de pares o mares, amb la conseqüència d'assignar en cada nivell diferents deures i prerrogatives (Jens M. Scherpe, *The Present and Future of European Family Law*, vol. 4, Cheltenham: Elgar, 2016, p. 112-119; amb anterioritat, Andrew Bainham, «Parentage, Parenthood and Parental Responsibility: Subtle, Elusive Yet Important Distinctions», a A. Bainham, S. Day Sclater, M. Richards (eds.), *What is a parent?: A socio-legal analysis*, Oxford: Hart, 1999, p. 25-46).

visió esbiaixada, poc atent als interessos en joc i als valors pels que la llei ha de vetllar. És un fet que entre nosaltres el debat professional roman ancorat en els elements institucionals bàsics i sovint es posa l'èmfasi en casos extrems, als quals els mitjans de comunicació i les xarxes socials presten molta atenció, però que no són representatius. Predomina un tractament molt estereotipat del tema, que es nodreix de l'ambivalència que predomina en la nostra societat envers els joves i que reforça la tendència a desentendre's del benestar dels fills, sobretot quan es comença una nova relació.

Certament, a voltes podrem tenir la sensació de moure'ns en llocs comuns, però malauradament en força ocasions la vida jurídica dona mostres que els principis bàsics d'aquesta institució no es tenen prou presents o es relativitzen.

2. En la pràctica jurídica, la qüestió dels aliments als fills ha estat constantment un element central dels procediments de família. Fins al punt que explica la bel·ligerància de les parts sobre altres qüestions, com ara el règim de guarda, l'atribució de l'habitatge familiar o l'exercici de la potestat parental. En temps més recents, l'abast dels aliments als fills majors d'edat que depenen econòmicament dels seus progenitors ha anat ocupant més espai, tant en les demandes de separació i divorci com en les de modificació de mesures. Per contra, encara són més aviat insòlites les reclamacions adreçades per fills majors d'edat contra els seus progenitors i canalitzades al marge del procés matrimonial.²

La principal dificultat del tema prové del fet que hi pot haver obligacions alimentàries dels progenitors envers els seus fills en diferents contextos: durant la minoria d'edat, mentre els joves ja majors d'edat segueixen una formació post-obligatòria o en relació amb fills adults a qui, per circumstàncies diverses, com la discapacitat o la manca d'oportunitats laborals, els manquen els mitjans econòmics per mantenir-se per ells mateixos. Encaixar cada etapa amb el règim jurídic que s'adiu al seu fonament institucional és essencial per a assolir una solució satisfactòria.

---

2 Un exemple recent és el cas de la STS 699/2017, de 21 de desembre.

2. FONAMENT DE L'OBLIGACIÓ PATERNO-FILIAL D'ALIMENTS

1. Generalment no es considera necessari donar una justificació de l'obligació legal d'aliments envers els fills.³ Es pot pensar que és tan evident que, quan el dret la positivitza, és perquè no pot fer altrament.⁴ No obstant, com va dir John Eekelaar, «es tracta d'una pràctica social que requereix justificació».⁵ La imposició d'obligacions alimentàries implica una càrrega que grava el patrimoni de la persona obligada durant un temps prolongat i que pot condicionar la seva autonomia pel que fa, per exemple, a casar-se, fundar una (nova) família o fins i tot canviar de feina, d'estil de vida o de lloc de residència. Per això, s'imposa la necessitat d'avaluar-ne la *legitimitat*⁶, encara que no se'n pugui discutir la validesa *constitucional*.⁷

---

3 Marsha GARRISON, «Autonomy or Community? An Evaluation of Two Models of Parental Obligation», *California Law Review* 86 (1998) p. 41-117, 74. Vegeu també Nick WICKLEY, *Child Support: Law and Policy*, Oxford: Hart, 2006, p. 6-15.

4 Així, per exemple, els manuals francesos de dret de família es limiten a citar part d'un antic adagi d'Antoine LOYSEL (1536-1617), on pressuposava l'existència de l'obligació paterna envers els fills nascuts fora de matrimoni («Quelques coutumes dient qu'un bastard, depuis qu'il est nay est entendu hors de pain: mais l'on iuge que qui fait l'enfant le doit nourrir») (èmfasi afegit) (*Institutes coutumieres: Ou manuel de plusieurs et diverses reigles, sentences, & Prouerbes tant anciens que modernes du Droic t Coutumier & plus ordinaire de la France*, 1re éd., Paris: Abel L'Angelier, 1607, livre I, titre I, XXXIII, p. 4). Al món anglosaxó, on la creació d'obligacions *civils* d'aliments és relativament recent, hom cita l'autoritat de William BLACKSTONE («By begetting [the children], [the parents] have entered into a voluntary obligation, to endeavor, as far as in them lies, that the life which they have bestowed shall be supported and preserved») (èmfasi afegit) (*Commentaries on the Laws of England*, Book 1, 8th. ed., Oxford: Clarendon Press, 1778, p. 447).

5 «Are Parents Morally Obligated to Care for Their Children?», *Oxford Journal of Legal Studies* 11 (1991) p. 340-353, 340.

6 Katharina HILBIG-LUGANI, *Staat—Familie—Individuum. Eine rechtsvergleichende Betrachtung zu Unterhaltsverhältnissen und ihrer privatautonomen Gestaltbarkeit in Deutschland, England und Wales, Frankreich und Schweden*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2014, p. 242-243.

7 Vegeu art. 39.3 CE i 27.2 Convenció de les Nacions Unides sobre els drets dels infants, de 20 de novembre de 1989 (ratificada pel Regne d'Espanya el 30 de novembre de 1990 i en vigor des del 5 de gener de 1991). Aquest darrer estableix: «A los padres u otras personas encargadas del niño les incumbe la responsabilidad primordial de proporcionar, dentro de sus posibilidades y medios económicos, las condiciones de vida que sean necesarias para el desarrollo del niño». Al mateix article 27 s'assenyala que «Los Estados Partes, de acuerdo con las condiciones nacionales y con arreglo a sus medios, adoptarán medidas

2. La justificació de l'obligació d'aliments envers els fills es pot trobar en diferents arguments: el *consentiment* dels progenitors, la *utilitat* dels fills per als progenitors, la *vulnerabilitat* dels fills o, en definitiva, la responsabilitat dels progenitors vinculada al fet mateix de la *procreació*.⁸

2.1 Pel que fa al fonament basat en el *consentiment* implicaria que els progenitors haurien de mantenir els seus fills perquè, quan van decidir mantenir relacions sexuals o emprar tècniques de reproducció artificial, van assumir les obligacions lligades a tenir fills. Certament, en la immensa majoria de casos, portar fills al món respon a l'acte intencional dels progenitors. La llei fins i tot n'extreu conseqüències, d'aquesta premissa, i quan cal situa el consentiment com a raó de ser de la condició de progenitor —al marge de la dada genètica o biològica.⁹ Semblantment s'esdevé en el cas de la filiació adoptiva.¹⁰ Però fer del consentiment el fonament exclusiu i exclouent de l'obligació d'aliments comportaria que, en defecte de consentiment, caldria negar per injustificada i arbitrària aquesta obligació. Una manera d'obviar aquest resultat és concebre el consentiment molt laxament i àmplia, gairebé fins a fer-lo desaparèixer, com quan s'assignen obligacions alimentàries als progenitors a pesar que, de cap manera, pot pensar-se que pretenien assumir les conseqüències dels seus actes, en forma d'obligacions de suport d'un fill amb la persona amb qui s'han mantingut relacions sexuals sota la creença que havia adoptat precaucions per prevenir el seu embaràs o perquè li havia comunicat que,

---

apropiadas para ayudar a los padres y a otras personas responsables por el niño a dar efectividad a este derecho y, en caso necesario, proporcionarán asistencia material y programas de apoyo, particularmente con respecto a la nutrición, el vestuario y la vivienda» (núm. 3), y que «tomarán todas las medidas apropiadas para asegurar el pago de la pensión alimenticia por parte de los padres u otras personas que tengan la responsabilidad financiera por el niño, tanto si viven en el Estado Parte como si viven en el extranjero» (núm. 4). Per a la qual cosa, també disposa que «cuando la persona que tenga la responsabilidad financiera por el niño resida en un Estado diferente de aquel en que resida el niño, los Estados Partes promoverán la adhesión a los convenios internacionales o la concertación de dichos convenios, así como la concertación de cualesquiera otros arreglos apropiados». Vegeu al respecte el Conveni de l'Haia de 23 de novembre de 2007, en vigor per a Espanya des d'1 d'agost de 2014, *sobre cobro internacional de alimentos para niños y otros miembros de la familia* (disponible al repositori <https://www.hcch.net/en/instruments/conventions>, núm. 38).

8 Aquest argument els desenvolupa Scott ALTMAN a «A Theory of Child Support», *International Journal of Law, Policy and the Family* 17 (2003) p. 173-210.

9 Art. 8.2 Llei 14/2006, de 26 de maig, de tècniques de reproducció humana assistida, i arts. 235-8, 235-13 i 235-28.2 CCCat.

10 Arts. 235-40 en relació amb arts. 235-1 i 235-2 CCCat.

en cas d'embaràs, avortaria, o per qualsevol altra raó.¹¹ Tot això és aliè al fill, que no en pot tenir cap responsabilitat ni derivar-ne cap perjudici.

2.2 La *utilitat* fa referència a la que els progenitors poden esperar del fet de tenir fills: un profit material o immaterial, ara o en el futur.

D'una banda, el deure d'aliments es voldria justificar pels beneficis que sostenir els fills comporta per als progenitors. Els fills s'han de mantenir perquè els progenitors en poden extreure beneficis, en forma de treball personal, de rendes o de qualsevol altre mena de suport. Més enllà del fet que en alguns ordenaments els progenitors feien seus¹² o encara fan seus¹³ els fruits dels béns propietat dels fills sota llur administració, l'argument es pot estirar i dir que els aliments s'han de prestar perquè els fills proporcionen als progenitors beneficis psicològics o emocionals, en particular quan en tenen la guarda, hi conviuen o hi mantenen contacte de manera regular.

D'altra banda, també es pot dir que l'obligació paterna és la compensació pels aliments que els fills hauran de proporcionar als progenitors en una etapa futura de vellesa o necessitat.¹⁴

D'acord amb aquestes premisses l'obligació d'aliments envers els fills estaria connectada amb el rendiment o retorn que aquests proporcionessin als progenitors obligats a prestar aliments, de manera que quan aquest retorn fos inexistent o considerat insuficient l'obligació ja no tindria raó de ser i s'hauria de suspendre o acabar. Ara bé: l'apel·lació a la utilitat tracta els fills pel que poden produir configura una relació íntima i

---

11 ALTMAN, cit. p. 179. Una visió crítica d'alternatives argumentatives a Sally SHELDON, «Unwilling Fathers And Abortion: Terminating Men's Child Support Obligations?», *The Modern Law Review* 66 (2003) p. 175-194.

12 Vegeu redacció originària art. 160 CC.

13 Vegeu per exemple arts. 250 i 252 CC xilè.

14 En correspondència al deure de *gratitud* que naixeria a càrrec dels fills. Però com diu EEKELAAR, el deure envers els fills neix no és fruit de l'altruisme dels progenitors sinó de la seva responsabilitat, per la qual cosa els pares no poden condicionar-la a que el fill actuï (ara o en el futur) de manera altruista envers ells («Family Law and Legal Theory», a E. Brake, L. Ferguson (eds.), *Philosophical foundations of children's and family law*, Oxford: Oxford University Press, 2018, p. 41-58, 53).

personal com una mena de transacció comercial.¹⁵ Projectar la utilitat vinculant-la a la solidaritat entre les successives generacions, també té una visió instrumental que —certa en molts llocs del món i èpoques— avui es queda curta, ja que implicaria la manca de justificació de les obligacions envers els fills quan, per causa de malalties o accidents, es pogués preveure que no arribaran a la vida adulta, no sobreviuran als seus progenitors o que de cap manera podran arribar a sostenir-los en cas que aquests ho necessitessin. Assumint una òptica tan individualista, justificar el deure com una mena d'inversió forçosa en capital humà, en el propi interès i a manera d'una subscripció forçosa d'una assegurança, resulta absurd i injustificable. Vist així, fora millor que la llei obligués a subscriure plans de pensions, de jubilació o assegurances de dependència, respecte a les quals la massa dels partícips és més gran i les garanties de seguretat per a la vellesa molt menys aleatòries que les que forneix la criança dels propis fills i les obligacions recíproques que aquesta els associaria.¹⁶

2.3 La *vulnerabilitat* és una condició consubstancial a la persona des del seu naixement, durant la minoria d'edat i fins a desenvolupar-se en la vida adulta. Ara bé, per sí sola no és prou expressiva del fonament de les obligacions dels progenitors: el naixement de la persona podria igualment menar a imposar obligacions a tercers¹⁷ (*v.gr.* el municipi o l'estat, o a la família o parentela en general), cosa que tanmateix no passa, perquè el nostre model d'organització social es basa justament en la responsabilitat primària dels progenitors.¹⁸

---

15 ALTMAN, cit. p. 188. Vegeu també Ann Laquer ESTIN, «Love and Obligation: Family Law and the Romance of Economics», *Wm. & Mary L.Rev.* 36 (1995) p. 989-1087, 1080: «Our society seems to have shifted increasingly toward a consumer approach to parenthood, in which children are viewed as increasingly similar to homes and hi-fi sets. The risk of a linkage between child support and the parent-child relationship is that it serves to validate self-interest as the basis for legal obligation. Such a rule permits the treatment of children as consumer goods, a source of satisfaction for their parents, and replaces the norms of parent-child relationships with the rhetoric of exchange».

16 ALTMAN, cit. p. 182.

17 ALTMAN, cit. p. 178.

18 La justificació de les obligacions d'aliments no pot centrar-se en l'argument circular vinculat a l'estalvi en despesa social, que remet a altres decisions de política jurídica que formen part de la justícia *distributiva* (HILBIG-LUGANI, cit. p. 298-304). *Rebus sic stantibus* cal trobar els elements de justícia *commutativa* que donin raó, per sí sols, de les obligacions civils d'aliments, i en particular les que pesen sobre els progenitors envers els fills.

En efecte: típicament els fills es troben en una situació de vulnerabilitat que, en l'actual organització social, situa els progenitors com a primers garants de la vida i la integritat psico-física dels fills.¹⁹ La imposició d'obligacions als progenitors es justifica per la proximitat d'aquests als fills, tant en termes materials com psicològics: ningú es troba en millor situació que els seus progenitors per tal d'oferir el que el fill necessita per al seu desenvolupament personal.²⁰ Per això, el fill pot esperar rebre el que necessita dels seus progenitors, i no ho ha de cercar d'altri. Aquesta premissa ha estat vàlida des de fa segles i no ha perdut consistència en el moment actual, per més que els canvis tecnològics hagin alterat radicalment els processos que menen a la procreació de les persones.

L'obligació d'aliments que la llei imposa als progenitors troba per tant el seu fonament en la responsabilitat derivada d'haver-los portat al món²¹ i comporta com a conseqüència no només satisfer les seves necessitats bàsiques com a éssers humans, sinó compartir amb ells els recursos econòmics per dotar-los dels mitjans d'esdevenir persones autònomes.²²

Aquest fonament es correspon amb el fet que l'estat acorda a favor dels progenitors de manera preferent poders i responsabilitats dirigits a dur a terme la criança i l'educació dels seus fills.²³ Es tracta, no obstant, de dues decisions de política jurídica diferents, on la segona pressuposa la primera i que no funciona a la inversa.²⁴ Per això, es poden deure aliments malgrat haver estat privat d'intervenir en la vida del fill, per causes que obeeixin sempre a l'interès exclusiu d'aquest, i cal mantenir els fills malgrat que el progenitor no exerceixi les responsabilitats parentals o que aquestes s'hagin extingit per l'arribada a la majoria d'edat.

---

19 En aquest sentit, Gillian DOUGLAS, *Obligation and commitment in family law*, Oxford: Hart, 2018, p. 29.

20 Partint de la seva pròpia teoria, ALTMAN, cit. p. 191, ho justifica dient que «being in a unique position to prevent a harm creates a prima facie duty to act, particularly for someone who caused the harm and knew about the likely need».

21 ARCHARD, cit. p. 110 ss.

22 WICKELEY, cit. p. 10-11.

23 Educar els fills d'acord amb les pròpies conviccions és un dret dels progenitors (art. 27.3 CE), si bé «l'educació tindrà com a objecte el ple desenvolupament de la personalitat humana en el respecte als principis democràtics de convivència i als drets i a les llibertats fonamentals» (art. 27.2 CE).

24 ARCHARD, cit. p. 107.

Per tant, el fonament de l'obligació que tenen els progenitors envers els seus fills és diferent del que legitima l'obligació alimentària recíproca entre persones que pertanyen a una mateixa família o que comparteixen parentiu.²⁵ L'obligació dels progenitors és part integrant de la seva responsabilitat per haver causat l'existència del seu fill, que per definició neix vulnerable i requereix de la cura i atenció d'altri.²⁶ Aquest és un fonament diferent de la solidaritat familiar en sentit ampli, que és el que justifica els aliments entre parents.²⁷

Per aquest motiu ambdues obligacions es projecten també sobre etapes diferents de la vida dels fills, encara que en algun moment els obligats puguin ésser les mateixes persones: l'obligació paterno-filial se situa en el mateix moment del naixement i es projecta sobre el procés que la persona ha de fer fins assolir les condicions d'una vida autònoma, des de la infantesa fins a l'emancipació econòmica. En canvi, l'obligació legal d'aliments de qualsevol parent o familiar té un abast alhora més ampli i més limitat: temporalment és indefinida, però materialment no persegueix l'assoliment de les condicions d'autonomia personal, sinó la satisfacció de certes necessitats que l'alimentista que, en un moment determinat, no està en condicions de cobrir pels seus mitjans.²⁸ La primera obligació cerca assolir una potencialitat, la segona pal·liar una

---

25 La doctrina subratlla que les diferents obligacions legals familiars d'aliments *no* tenen un fonament únic que les pugui justificar totes alhora (HILBIG-LUGANI, cit. p. 244 i 355).

26 ARCHARD, cit. p. 118. Vegeu també Volker LIPP, «Finanzielle Solidarität zwischen Verwandten im Privat- und im Sozialrecht», *NJW* 31 (2002), p. 2201-2207, 2203.

27 Em permeto remetre a Jordi RIBOT IGUALADA, «El fundamento de la obligación legal de alimentos entre parientes», *Anuario de Derecho Civil* (1998), p. 1105-1177.

28 Aquesta distinció és clara, per bé que els contorns es difuminen en aquells casos en què les condicions personals del fill —en particular, condicions personals que inhabiliten per al desenvolupament d'una vertadera autonomia econòmica— transformen l'objectiu de l'obligació dels progenitors en una fita inassolible. En aquesta mena de situacions, tanmateix, els problemes de legitimació de l'obligació dels progenitors són exactament els mateixos que els que es plantegen per a la justificació de l'obligació legal d'aliments entre parents: per exemple, ¿per què han de ser exclusivament o principalment els familiars més propers de les persones amb discapacitat que ho necessitin els qui s'hagin de fer càrrec de cobrir les seves necessitats durant tota la vida? Vegeu una àmplia anàlisi jurídic-política a Sande BUHAI, «Parental Support of Adult Children With Disabilities», *Minnesota Law Review* 91 (2006) p. 710-765. Considerant el caràcter no subsidiari de certes ajudes públiques a persones amb gran discapacitat, vegeu la STSJC 53/2018, de 7 de juny.

eventualitat²⁹, que és superable —o no— en funció de les circumstàncies de l'alimentista (edat, estat de salut, aptituds).³⁰

3. Com qualsevol altra responsabilitat legal, també la que s'imposa als progenitors pel fet de ser-ho, ha d'estar delimitada quant al seu abast.

A l'hora de projectar llur responsabilitat en forma d'obligació legal d'aliments cal tenir en compte tots els interessos: els del fill, els de cadascun dels progenitors i el de la societat en el seu conjunt. El disseny de l'obligació paterno-filial d'aliments ha de ponderar el pes relatiu de tots aquests interessos, conjugar-los a partir de la prioritat del interès de la part més feble i fer una distribució raonable de la càrrega financera entre ambdós progenitors, segons la seva situació a la vida i les etapes de la vida del fill.³¹

3.1 Prendre en consideració els interessos *del fill* implica partir de dues premisses.

- a) La primera és que els progenitors han d'assegurar que el fill gaudeixi d'un nivell de vida decent.³² L'ús social va més enllà: els progenitors no només forneixen un nivell de vida decent als seus fills, sinó que comparteixen el nivell de vida que es poden permetre segons els seus recursos econòmics.³³ Per tant, si els recursos dels progenitors permeten superar aquest mínim, el fill ha de poder gaudir d'un nivell de vida que almenys no sigui notòriament inferior al nivell de vida de què gaudeix cadascun dels seus progenitors.³⁴ L'explicació de no limitar la responsabilitat al mínim vital rau en la desigualtat inherent a la relació entre els fills i els seus progenitors, que col·loca el benestar d'aquells en mans d'aquests.³⁵ En molts ordenaments

---

29 Subratllant la diferència entre un i altre tipus d'obligació d'aliments, des del punt de vista de l'anticipació del cost, vegeu RIBOT IGUALADA, cit. p. 1172-1174.

30 Jean HAUSER, «Jeunes majeurs et vieux mineurs» a J. Pousson-Petit, *Liber amicorum Marie-Thérèse Meulders-Klein. Droit comparé des personnes et de la famille*, Bruxelles: Bruylant, 1998, p. 314-334, 321-322.

31 Seguim en aquest punt l'acurada síntesi dels AMERICAN LAW INSTITUTE, *Principles of the Law of Family Dissolution: Analysis and Recommendations*, Newark, NJ: LexisNexis, 2002, § 3.04, p. 424-425. En la mateixa línia, WICKELEY, cit. p. 10 i següents.

32 § 3.04 (1)(a) ALI *Principles*.

33 GARRISON, cit. p. 117.

34 § 3.04 (1)(b) ALI *Principles*. Vegeu també DOUGLAS, cit. p. 144-5.

35 GARRISON, cit. p. 88-89, 107.

l'estat no fiscalitza o controla aquesta decisió en la família intacta.³⁶ Es fa confiança als progenitors que conviuen amb els seus fills; concretament, hom espera que compartiran llurs recursos en interès de la part feble de la relació i de la societat, que també està interessada en el present i futur d'aquests nens i joves. Ara bé: quan els progenitors ja no conviuen o ni tan sols han conviscut mai, l'estat intervé per a garantir que s'arribi a aquest resultat, car les persones que formaven la unitat familiar en la que no es volia interferir han deixat que aquesta es trenqués o que no arribés a existir mai.

- b) La segona consideració és que les obligacions dels progenitors envers els fills no s'han de veure alterades pel fet de la ruptura de la unió existent entre els progenitors. La ruptura és qüestió que concerneix als progenitors i on els fills no hi tenen cap responsabilitat. Per això, es diu que els fills tenen una pretensió a sortir indemnes de la separació.³⁷ No cal dir que la ruptura acostuma a generar noves despeses i habitualment suposa un empobriment per a tots els membres de la família. Però aquest empitjorament de les condicions de vida del conjunt també és responsabilitat dels progenitors i aquests no en poden traslladar les conseqüències desproporcionadament als seus fills. *Desproporcionadament* vol dir que, si bé és possible que els fills hagin de patir un empobriment respecte la seva situació anterior, aquest empobriment no pot ser superior al que afecti als seus progenitors. És inadmissible, per exemple, que el resultat de l'aplicació de la llei sigui que després de la separació el fill redueixi el seu nivell de vida o fins i tot que visqui en la pobresa i que alhora un dels progenitors millori el seu nivell de vida.³⁸ En canvi, és ben possible que la cobertura d'un nivell de vida mínim decent per als fills impliqui un empitjorament de la situació dels progenitors respecte a la que tenien mentre conviuen.

3.2 Pel que fa a *l'interès de cadascun dels progenitors*, és evident que el divorci o la ruptura de la unió lliure crea el potencial perquè un progenitor desplaci tota o una part desproporcionada de la càrrega financera dels

---

36 En teoria, no és el nostre cas: vegeu arts. 231-5 i 231-8 CCCat, en matèria de despeses necessàries per al manteniment de la família, que inclouen «les originades en concepte d'aliments, en el sentit més ampli» «d'acord amb els usos i el nivell de vida familiar».

37 § 3.04 ALI *Principles*, Comment c., p. 424.

38 GARRISON, cit. p. 67.

fills al progenitor amb qui aquests conviuen.³⁹ Per això, la normativa ha de contenir regles que reequilibrin aquest desavantatge. Ara bé: qui paga aliments també té dret a que els recursos es destinin al fill i a les necessitats que els justifiquen, i no a despeses que res tenen a veure amb aquests i sí amb la satisfacció de necessitats de l'altre progenitor o d'altres membres de la llar en què el fill està vivint.⁴⁰ Per altra banda, la redistribució de recursos que implica la responsabilitat paterna està limitada pel fet que la determina la necessitat relativa dels fills, no una pretensió al repartiment dels seus béns.

3.3 Per últim, hi ha *l'interès de la societat en el seu conjunt*.

Més enllà dels recursos públics que es destinen al suport en la criança, educació i formació dels nens, els adolescents i els joves, a la societat no li és indiferent si els progenitors es fan càrrec o no de les necessitats dels seus fills, si hi destinen prou mitjans o si els proporcionen el nivell de vida adequat a les seves possibilitats, incloent-hi la inversió de recursos perquè puguin créixer adequadament, formar-se segons llurs capacitats i aptituds, i esdevenir membres actius i productius de la comunitat.⁴¹

3. ABAST DE LES OBLIGACIONS LEGALS DELS PROGENITORS

3.1. La importància de la sistemàtica legal

1. La projecció del fonament sobre el règim legal obliga a posar en qüestió, en primer lloc, la sistemàtica legal actual. Partir d'una fonamentació diferent hauria de traduir-se també en una seu diferent, amb contingut normatiu propi.

---

39 GARRISON, cit. p. 53.

40 § 3.04 (1)(a) ALI *Principles*, Comment i., p. 430. Els ALI *Principles* també posen èmfasi en què, amb base en els principis d'autoresponsabilitat i d'autosatisfacció de les pròpies necessitats, cal vetllar perquè el flux de recursos a una llar en forma de pensions d'aliments no esdevingui un estímul contra la incorporació de l'altre progenitor al mercat de treball.

41 § 3.04 ALI *Principles*, Comment b., p. 424.

Seguint la sistemàtica del CC espanyol, tanmateix, el CCCat té un capítol dedicat als «aliments d'origen familiar» o «autònoms»⁴², remet a les singularitats —que no són gens evidents— dels aliments «institucionals» vinculats als «deures d'assistència entre cònjuges i entre els progenitors i llurs fills»⁴³ i clou amb una regla de «subsidiarietat» dels aliments entre parents.⁴⁴

Per la freqüència i importància de les obligacions d'aliments dels progenitors, no fóra gens criticable que les regles generals es formulessin en un títol específic per a les obligacions paterno-filials, i que la supletorietat s'apliqués, en canvi, a l'obligació més residual d'aliments entre parents.⁴⁵

2. En perspectiva comparada, la sistemàtica legal de les obligacions dels progenitors envers els fills menors d'edat és molt diferent. Malgrat tot, l'autonomia entre les dues fonts de les obligacions dels progenitors és ben clara en els principals ordenaments europeus.

El BGB, per exemple, la inclou dins els aliments entre parents⁴⁶ -cosa que Gierke ja trobava «irritant». I això que els redactors del BGB tenien molt clar que era una obligació de natura diferent, relacionada amb la responsabilitat dels progenitors de conduir els fills cap a la seva autonomia personal, amb independència de si estaven o no subjectes a la potestat parental.⁴⁷ Per això, van incloure expressament una «pretensió d'aliments intensificada» (*gesteigerte Unterhaltsanspruch*) que només afecta els progenitors respecte als seus fills, originàriament fins a la

---

42 Segons la terminologia encunyada per Anna CASANOVAS MUSSONS, «A propòsit de l'art. 2.2 de la Llei 10/1996, de 29 de juliol, d'aliments entre parents: la distinció entre “aliments institucionals” i “aliments autònoms” i les seves interferències», *RJC*, 1998, p. 9-40.

43 Art. 237-2.2 CCCat.

44 En general *ex art.* 237-14 CC i en particular per a l'obligació paterno-filial a l'art. 237-2.2 *in fine* CCCat

45 Vegeu art. 329.3 Codi civil suís, on es remet a la normativa de l'obligació paterno-filial determinats aspectes de l'acció de reclamació d'aliments dels parents. Aquest cos legal desenvolupa abastament l'anomenada obligació de manteniment (*entretien*) als art. 276 i següents i només destina 3 articles als aliments legals en favor dels parents en línia recta ascendent i descendent que es trobin en situació de necessitat (art. 328).

46 §§ 1601-1615 BGB.

47 Volker LIPP, «Solidarität und Status im Unterhaltsrecht», a V. Lipp, A. Röthel, P.A. Windel, *Familienrechtlicher Status und Solidarität*, Tübingen: Mohr Siebeck, 2008, p. 53-83, 64-65.

majoria d'edat però que actualment arriba fins que compleixen 21 anys.⁴⁸ Aquesta obligació d'aliments intensificada té una sèrie de regles especials per a la determinació de la necessitat de l'alimentista i de la capacitat dels obligats⁴⁹, el rang del crèdit d'aliments⁵⁰ o les causes d'extinció.⁵¹ En termes generals, el § 1610 (2) BGB també obliga els parents a fer-se càrrec de les despeses vinculades a la formació encara que l'alimentista sigui major d'edat, d'acord amb les seves capacitats i potencialitat i sempre que ho permet i la capacitat econòmica de l'alimentant.⁵²

A França, el *Code Napoléon* va separar, dins les obligacions derivades del matrimoni, les obligacions alimentàries envers els fills i les de la resta de parents.⁵³ Aquest fet va permetre a doctrina i jurisprudència distingir nítidament l'obligació de manteniment a càrrec dels progenitors (*obligation d'entretien*), de la d'aliments lligada al parentiu (*obligation alimentaire*).⁵⁴ La primera tindria un abast més gran, s'enfocaria envers l'educació de l'alimentista, i no s'aplicarien ni la regla *aliments n'arreragent pas*, ni les

---

48 Es tracta de l'anomenat «fill major d'edat privilegiat» (*privilegierte volljährige Kind*) que recull el § 1603 (2) II BGB, després de la reforma per la *Kindesunterhaltsgesetz*, de 6 d'abril de 1998 (en vigor des de l'1 de juliol de 1998). Aquesta llei tenia per finalitat establir un límit temporal de l'obligació paterno-filial quan els fills no cursaven estudis post-obligatoris. Hans-Ulrich MAURER, «Kindesunterhalt im Übergang vom Volljährigkeit — Ein Überblick», *FamRZ* 12 (2018) p. 873-881, 873.

49 MünchKomm/BORN (7^a ed. 2016), § 1603 BGB, núms. 97-116.

50 § 1609 (1) BGB.

51 § 1611 (2) BGB. Cf. MAURER, cit. p. 876.

52 PWW/SOYKA (8^a ed, 2014) § 1610, núm. 8.

53 L'art. 203 *code civil* estipula l'obligació dels esposos de «nourrir, entretenir et élever leurs enfants». A partir de l'art. 205 aquest cos legal ordena aliments, per al cas de necessitar-los, amb caràcter recíproc, als ascendents i descendents, inclosos els parents per afinitat (art. 206). L'art. 203 no ha estat modificat des de 1804, però la llei núm. 2002-305 de 4 de març de 2002 va reblar el clau introduint l'art. 371-2 *code civil*, en virtut del qual «tots dos pares contribueixen al sosteniment i a l'educació dels seus fills», tant si estan casats com si no ho estan. Alhora, la mateixa norma estableix que l'obligació dels pares no s'extingeix automàticament quan el fill arriba a la majoria d'edat (art. 371-2, II *code civil*).

54 Per tots, Muriel REBOURG, «Les prolongements de l'*obligation alimentaire*: obligation d'entretien et obligation naturelle», a L.H. Choquet, I. Sayn, *Obligation alimentaire et solidarités familiales. Entre droit civil, protection sociales et réalités familiales*, Paris: LGDJ, 2000, p. 41-60, 51-52.

causes d'indignitat del creditor.⁵⁵ Aquesta línia és la que va seguir la doctrina espanyola, a pesar de la diferent sistemàtica del CC.⁵⁶

3. Convenim, doncs, que hi ha dues obligacions. La primera, de caràcter unilateral, vinculada al fet de la filiació i que —encara que també en sigui contingut⁵⁷— no depèn del fet que el pare o la mare tinguin la titularitat o l'exercici de la potestat parental⁵⁸; l'altra, de caràcter recíproc i que, en cas de necessitat dels fills, recau sobre els progenitors en tant que parents obligats en primer lloc.⁵⁹

Aquest és el parer dominant a la doctrina espanyola actual⁶⁰, que segueix en això la jurisprudència del Tribunal Suprem.⁶¹ En la pràctica judicial, a més, per a dotar d'autonomia l'obligació dels progenitors, s'invoca com a decisiva la previsió legal que en els processos judicials sobre els efectes de la ruptura dels progenitors s'han de fixar els aliments dels fills⁶², malgrat l'evident caràcter adjectiu d'aquestes normes, que pressuposen una obligació que no creen i que es limiten a identificar sense pretensions de fornir un mínim règim jurídic.

Però el més problemàtic de tot és que els «deures d'assistència» dels progenitors a què s'al·ludeix en la part general no tenen ni una seu sistemàtica pròpia ni estan gens desenvolupats, cosa que obliga a recórrer molt sovint a les normes dels aliments entre parents per a determinar

---

55 Muriel REBOURG, «Les obligations alimentaires: vocation et régime juridique», a P. Murat, *Droit de la famille*, 7^a ed. Paris: Dalloz, 2016, p. 1210-1288.

56 Vegeu José Antonio COBACHO GÓMEZ, «Deber de mantenimiento y deuda alimenticia en el artículo 93 del Código Civil», *Revista Jurídica de Castilla-La Mancha* 11/12 (1991), p. 107-128.

57 Vegeu art. 236-17.1 CCCat.

58 Arts. 235-14.2 CCCat (en cas d'eficàcia limitada de la determinació de la filiació) i 236-6.6 CCCat (en cas de privació de la potestat parental).

59 Art. 237-6.1,3r CCCat.

60 Per tots, Isabel SIERRA PÉREZ, «Comentario del art. 143», a *Código Civil Comentado*, vol. I, 2^a ed., Thomson Aranzadi: Cizur menor, 2016, p. 758-759, Matilde CUENA CASAS, «Comentario del art. 142» a R. Bercovitz (coord.), *Comentarios al Código Civil*, vol. I, Tirant lo blanch: València, 2013, p. 1455 i Ignacio APARICIO CAROL, *La pensión de alimentos de los hijos en el Derecho español*, Tirant lo blanch: València, 2018, p. 57-60, amb més referències.

61 Especialment STS 5 d'octubre de 1993 (RJ 1993, 7464) i 749/2002 de 16 juliol.

62 Arts. 233-2.4 b) i 233-4.1 CCCat.

els pressupòsits i el contingut de l'obligació paterna, malgrat el diferent fonament d'ambdues obligacions legals.⁶³

Aquesta absència d'una normativa específica de l'obligació dels progenitors envers els seus fills aboca a resultats que són incoherents amb el seu fonament. A part del que es dirà més endavant sobre els elements de l'obligació d'aliments dels progenitors, dues qüestions ben concretes serveixen per a il·lustrar aquesta afirmació: (a) l'aplicabilitat als aliments deguts als fills menors d'edat de la regla *in praeteritum non vivitur* [*infra* 3.1] i (b) l'exclusió dels aliments als joves estudiants majors d'edat de l'àmbit d'aplicació de l'obligació específica dels progenitors [*infra* 3.2].

3.1 L'eficàcia de la dicotomia entre aliments envers els fills menors d'edat i aliments legals entre parents ha estat una qüestió central en el debat sobre el moment de meritació i exigibilitat de les pensions alimentàries a càrrec dels progenitors. La jurisprudència ha optat per aplicar als primers la regla de la retroactivitat únicament dels aliments meritats després de la demanda (art. 148 I CC; entre nosaltres, des de la reclamació extrajudicial *ex art.* 237-5.1 CCCat).

Inicialment aquesta opció fou una eina per contrarestar la tesi que l'abonament d'endarreriments s'havia de fer només des de la data de la fermesa de la resolució que els havia acordat.⁶⁴ Per això la jurisprudència va situar els efectes a partir de la data de la resolució quan no es tractava de la primera resolució sinó de modificacions ulteriors (*ex art.* 106 CC i 774.5 LEC).⁶⁵ El TSJC també s'ha pronunciat en el mateix sentit⁶⁶ si bé ha matisat la doctrina del TS quan la modificació de mesures implica un canvi de deutor⁶⁷, o quan l'alteració que afecti els aliments «sigui tan transcendent que resulti equiparable a la d'una primera demanda de

---

63 El recurs dels autors espanyols és posar l'accent en què els aliments als fills menors formen part de la potestat parental (per exemple, Alicia REAL PÉREZ, «Comentario del art. 142», a J. Rams Albesa, R. Mª Moreno Flórez (coords.), *Comentarios al Código civil*, Barcelona: Bosch, 2000, p. 1404-1405).

64 STS 402/2011, de 14 de juny.

65 STS 917/2008, de 3 d'octubre. STS 742/2013, de 27 de novembre, 746/2013, de 4 de desembre, 162/2014 de 26 de març i 688/2014, de 19 de novembre.

66 Vegeu STSJC 41/2011, de 26 de setembre.

67 STSJC 70/2015, de 8 d'octubre. Darrerament vegeu no obstant, en sentit similar, STS 183/2018, de 4 d'abril, 459/2018, de 18 de juliol i 147/2019, de 12 de març. En aquesta darrera s'aplica retroactivament l'extinció de l'obligació a la data en què resta acreditat que el fill major d'edat ja estava treballant.

nul·litat, separació o divorci, en què es demanen aliments per primera vegada».⁶⁸

Tanmateix, la STS 573/2016 de 29 setembre va invocar l'aplicació de la regla *in praeteritum non vivitur* per desestimar el recurs d'una mare que reclamava al pare 150.000 € en una acció de reemborsament de les despeses fetes en aliments del fill comú, a comptar des de la data del naixement i fins la data en què fou determinada la paternitat del demandat. El TS va resoldre adduint que així ho afirma categòricament l'art. 153 CC, quan estableix que les disposicions legals en matèria d'aliments entre parents són aplicables als altres casos d'obligacions legals d'aliments. La posterior STS 574/2016 de 30 setembre va confirmar aquesta doctrina tot reforçant-la dient que

«la ratio de lo dispuesto en la frase final del artículo 148.I CC, lo que el legislador ha querido con tal disposición, es proteger al deudor de alimentos, evitando que le sea reclamada una cantidad elevada de dinero (hasta cinco años de pensiones, a tenor del art. 1966.1ª CC) a quien podía desconocer o dudar razonablemente que era, o por qué importe era, deudor de alimentos».

El primer cas feia referència als aliments del fill des del naixement fins al moment de determinació de la paternitat del demandat; en el segon, en canvi, els aliments es van reclamar set anys després de l'establiment de la paternitat. Tanmateix, el TS invoca el mateix fonament per a la protecció dels interessos del progenitor (el principi de seguretat jurídica), tot i reconèixer que el progenitor estava obligat des del moment del naixement del seu fill («lo supiese, o no -supiese, o no, que era el

---

68 STSJ 77/2016, de 6 d'octubre; vegeu també STSJ 101/2016, de 15 de desembre. En el cas resolt per la STSJ 77/2016, de 6 d'octubre la filla adolescent havia passat a viure molt més temps amb el seu pare, raó per la qual aquest obtingué la modificació de la pensió que li passava a la mare per a la filla, però el TSJC va rebutjar que es donessin les condicions per aplicar l'excepció a la irretroactivitat de la modificació. En canvi, aplicant la mateixa doctrina, la STSJ 103/2016, de 19 de desembre, sí ho va admetre en un cas semblant on la mare vivia amb la seva filla malgrat la guarda compartida acordada inicialment acordada pel jutjat. La SAP Barcelona, 12ª, 905/2018, de 4 d'octubre, obligà a la devolució d'aliments cobrats per la mare de l'ex-marit quan la filla de 24 anys ja feia un temps que treballava. S'estimà que va actuar amb abús de dret per no comunicar el canvi en la situació de la filla. Per contra, a la STSJ 45/2018, de 14 de maig, el TSJC remarquè que l'obligat té la càrrega de requerir informació si té sospites i de sol·licitar la modificació de les mesures per poder suspendre el pagament de les pensions acordades.

progenitor de Hipólito-, o albergase, o no, dudas razonables al respecto durante cierto tiempo»”).

Noteu, doncs, com, en la confrontació dels dos interessos en conflicte —el del fill i el del progenitor— el TS ha optat per l'aplicació de la regla *in praeteritum non vivitur* obviant la diferència de fonament entre l'obligació paterna envers el fill i l'obligació envers qualsevol parent que es trobi en situació de necessitat, que és la seu on la llei estableix la regla de la irretroactivitat dels aliments fins a la reclamació judicial o extrajudicial. Les raons de seguretat jurídica adduïdes cauen pel seu propi pes quan la mateixa norma s'aplica en un cas de filiació per determinar i en un de filiació ja determinada.⁶⁹ Es fa palesa la necessitat d'una valoració més circumstanciada de l'aplicació (supletòria) de la regla *in praeteritum non vivitur* als aliments als fills menors d'edat.

Això hauria estat possible si el ple del TC hagués admès la qüestió d'inconstitucionalitat presentada contra l'article 148.1 CC, per suposada violació de l'art. 39.3 CE. Però la qüestió es va considerar «notoriamente infundada» per tal com «en los supuestos de cumplimiento forzoso, una delimitación temporal de la exigibilidad de los alimentos parece proporcionada para evitar una situación de pendencia, difícilmente compatible con el principio de seguridad jurídica (art. 9.3 CE)».⁷⁰

El vot particular de Xiol Ríos va posar el dit a la nafra en concloure que

«era inexcusable, en la mejor tradición de la jurisprudencia sobre protección de los derechos constitucionales, un análisis más profundo del juicio de proporcionalidad, en que no solo se constatará que esta limitación temporal persigue el fin de evitar situaciones de inseguridad jurídica y que este es legítimo, sino, además, que la restricción operada es necesaria, que es la idónea

---

69 En aquest sentit, CUENA CASAS, «Comentario del art. 148» a *Comentarios*, cit. p. 1497.

70 Interlocutòria TC 301/2014, de 16 de desembre. Vegeu no obstant STC 1/2001, de 15 de gener i sobretot 57/2005, de 14 de març on, respecte a la justificació d'una reducció de la base imposable de l'IRPF, el TC la va desestimar afirmant que «los alimentos a los hijos, en la medida en que tienen su origen exclusivamente en la filiación (art. 39.3 CE), ni precisan demanda alguna para que se origine el derecho a su percepción, ni la Ley prevé excepciones al deber constitucional de satisfacerlos».

para la consecución de ese fin y que no existen otros medios menos incisivos o restrictivos de los derechos del niño para su consecución».⁷¹

Convé recordar que al nostre dret l'art 237-5.2 CCCat dona una resposta al problema quan assenyala que «en el cas dels aliments als fills menors, es poden demanar els anteriors a la reclamació judicial o extrajudicial, fins a un període màxim d'un any, *si la reclamació no es va fer per una causa imputable a la persona obligada a prestar-los*». Des de l'òptica de la ponderació dels interessos en joc en relació amb el fonament dels aliments deguts als fills, s'escauria revisar si el límit d'un any és prou raonable o bé caldria ampliar-lo en cas d'imputabilitat del progenitor en la situació. La responsabilitat vinculada al fet de la paternitat no és absoluta i el risc d'acumulació d'un deute molt elevat és evident.⁷² Però la situació actual col·loca desproporcionadament aquest risc en l'esfera del creditor, raó per la qual cal obrir la norma a la possibilitat de ponderar les circumstàncies del cas, a pesar de les dificultats de prova que això comporti.⁷³

3.2 Als aliments als fills majors d'edat que continuen la seva formació, ¿se'ls haurien d'aplicar les normes generals d'aliments entre parents o bé els progenitors haurien de continuar obligats com abans, mentre els fills eren menors d'edat?

Per coherència amb la responsabilitat que incumbeix als progenitors de procurar que la persona que han portat al món tingui mitjans per

---

71 Vegeu també el comentari crític de Nieves MARTÍNEZ RODRÍGUEZ, «Exigibilidad del pago de los alimentos de los hijos menores desde la fecha de interposición de la demanda», *CCJC* 100 (2016) p. 107-132.

72 En un cas en què la filiació estava determinada, i els aliments acordats en una resolució judicial de separació, la STS 634/2018, de 14 de novembre, va optar per anul·lar la sentència d'apel·lació que havia condemnat a abonar les pensions meritades en els darrers cinc anys amb base en un títol de 1987, que formalment encara estava en vigor. El TS argumentà que «no cabe considerar que cumple con los requisitos de ejercicio del derecho conforme a la buena fe la reclamación que se hace con tanto retraso respecto del momento en que presumiblemente era necesario percibir la pensión alimenticia, cuando se acumulan cantidades que difícilmente pueden ser asumidas por el obligado al pago» (FJ 4).

73 A la proposta de l'APDC (*Asociación de profesoras de derecho civil*), l'art. 240-9.2 estableix que es podran reclamar els aliments als fills menors d'edat anteriors a la reclamació judicial o extrajudicial, tret que «el deudor desconociera su paternidad». En aquesta mateixa línia es mouen els treballs en curs a la Secció de persona i família de la Comissió de Codificació de Catalunya.

esdevenir autosuficient, la inversió de recursos en educació i preparació professional hauria de constituir l'objecte essencial de la seva obligació alimentària, amb independència de si aquests recursos fan falta abans o després de l'arribada a la majoria d'edat.⁷⁴ Amb la llei a la mà, no obstant, sembla poc discutible que la pretensió basada en la relació de filiació s'acaba amb l'arribada del fill a la majoria d'edat i que, a partir d'aquest moment, els aliments als fills tenen com a base legal la norma que seria aplicable a qualsevol altre parent. La fórmula emprada pels arts. 233-1-1 e) i 233-4.1 II CCCat aboca a aquesta conclusió.⁷⁵

L'extinció de l'obligació paterna per l'arribada del fill a la majoritat no encaixa bé amb el fonament derivat de la responsabilitat dels progenitors vinculada a la filiació. Així es palesa en molts ordenaments del nostre entorn, on l'obligació paterna no finalitza en complir els fills els 18 anys. Arreu, la reflexió sobre aquest tema va partir del canvi transcendent que va tenir lloc als anys 70, en virtut del qual l'edat de majoria es va rebaixar dels 21 o 23 als 18 anys sense tenir en compte que la formació dels estudiants, que aleshores ja havien començat a accedir de manera massiva a les aules universitàries, sovint no conclou fins als 21-23 anys, o més.

A França, per exemple, la jurisprudència va respondre a aquesta realitat establint la regla segons la qual l'obligació de manteniment dels progenitors no s'acabava als 18 anys dels fills. Els tribunals francesos van destacar que el *Code civil* no fixava aquest límit enlloc i sobretot que l'obligació dels progenitors té com a finalitat dotar els fills amb les eines necessàries per assolir llur seva autonomia, cosa que sovint només s'aconsegueix després de l'edat de majoria. Amb el temps, no obstant, la jurisprudència francesa —amb la crítica unànime de la doctrina civil⁷⁶— ha eixamplat la vigència de l'obligació de manteniment més enllà del temps i de les necessitats vinculades a la formació, i l'aplica a qualsevol jove que no troba feina per causa que no li és imputable. Per a la doctrina, aquest seria justament el terreny de l'obligació d'aliments entre parents i no de la de manteniment, que s'extingiria quan els progenitors hagin fet tot el que podien fer, ateses les aptituds i vocació del fill, per fer

---

74 Cf. APARICIO CAROL, cit. p. 61.

75 STSJ 25/2016, de 14 d'abril i 43/2017, de 9 d'octubre.

76 Vegeu REBOURG, cit. p. 1221. Més matisadament, HUGUES FULCHIRON, a P. Malaurie, H. Fulchiron, *Droit de la famille*, 5^a ed., Issy-les-Moulineaux: LGDJ Lextenso, 2015, p. 767-770.

possible la seva autonomia econòmica. La paradoxa, a més, és que com que l'obligació de manteniment del fill major d'edat només s'aplica als aliments fornits al fill dependent en el marc del procediment matrimonial dels seus progenitors, el fill no podria reclamar-ho als seus progenitors en la via ordinària dels aliments.⁷⁷

Entre nosaltres l'arribada a la majoria d'edat no provoca automàticament l'extinció de l'obligació dels progenitors de pagar les pensions alimentàries acordades durant la minoria d'edat del fill.⁷⁸ Tampoc no cal que el fill interposi una reclamació per seguir cobrant-les, ni cal confirmar d'alguna manera que hi té dret. El mateix títol creat durant la minoria d'edat és el que s'utilitzarà per reclamar-ne el compliment en via executiva. Els aliments als fills establerts durant la seva minoritat poden ésser modificats a la baixa, però l'arribada a la majoritat tampoc no és raó suficient per aconseguir aquest resultat.⁷⁹ Al contrari, les necessitats del fill habitualment creixen a causa de les despeses de la seva formació⁸⁰ i les pensions augmenten el seu import⁸¹ o els obligats se'n fan càrrec, a títol de despeses extraordinàries, dels nous conceptes vinculats a la continuació de la formació.⁸² En aquest sentit, a la nostra experiència jurídica no hi ha una transició abrupta, vinculada al diferent títol en què la pretensió del fill es basa en teoria des de la majoritat.

Per tant, malgrat la teòrica discrepància en el títol amb base en el qual s'abonen els aliments, durant l'etapa formativa aquests reben un tractament que correspon, de fet, amb la responsabilitat que recau sobre els progenitors de fornir als fills les eines adequades perquè assoleixin l'autonomia.⁸³ Resulta revelador que el dret aragonès hagi evolucionat per a donar un tractament diferenciat —encara que en la secció relativa a *l'autoridad familiar*— als aliments deguts al fill major d'edat mentre continua la seva formació, en clar contrast amb la resta de possibles pretensions alimentàries d'aquest envers els seus progenitors:

---

77 En aquest sentit, REBOURG, cit. p. 50.

78 APARICIO CAROL, cit. p. 191. Vegeu STSJC 21/2018, de 5 de març.

79 Entre moltes, SAP Tarragona, 1^a, 394/2016, de 28 de setembre.

80 APARICIO CAROL, cit. p. 230 i 341.

81 Per exemple, vegeu SAP Girona, 1^a, 425/2017, de 4 de desembre.

82 APARICIO CAROL, cit. p. 63.

83 Vegeu, no obstant, SAP Barcelona, 12^a, 301/2014, de 7 de maig, que insisteix en la rellevància del canvi del títol per a la resolució del cas.

Artículo 69 Código del Derecho Foral de Aragón

Gastos de los hijos mayores o emancipados

1. Si al llegar a la mayoría de edad o emancipación el hijo no hubiera completado su formación profesional y no tuviera recursos propios para sufragar los gastos de crianza y educación, se mantendrá el deber de los padres de costearlos, pero solo en la medida en la que sea razonable exigirles aún su cumplimiento y por el tiempo normalmente requerido para que aquella formación se complete.

2. El deber al que se refiere el apartado anterior se extinguirá al cumplir el hijo los veintiséis años, a no ser que, convencional o judicialmente, se hubiera fijado una edad distinta, sin perjuicio del derecho del hijo a reclamar alimentos.

Entre nosaltres, els aliments dels joves estudiants majors d'edat s'inclouen en l'obligació legal d'aliments, també durant la majoria d'edat, posat que s'acrediti un rendiment regular (art. 237-1 CCCat). Per tant, costejar les despeses de formació i les necessitats que hi estan vinculades forma part del deure que recau en els progenitors però també en altres ascendents —com confirma l'excepció que la llei fa dels germans (art. 237-2.3 CCCat). El canvi de títol pot provocar, tanmateix, un canvi en els límits que —des del punt de vista del seu benestar actual, o de la capacitat de reserva de béns per a estalvi— poden oposar els progenitors (i els altres ascendents). Mentre que durant la minoria d'edat el nivell de sacrifici és molt elevat, per a la cobertura a títol d'aliments de despeses en etapes posteriors de la vida del fill l'adequada ponderació dels interessos del fill amb relació a les circumstàncies dels progenitors pot implicar uns resultats diferents —per tenir en compte, per exemple, la previsió d'estalvi futur, les necessitats d'endeutament o la manca de liquiditat dels béns. Ara bé, si els deutors d'aliments no tenen problemes de capacitat econòmica, els fills estudiants tenen dret a rebre aliments destinats als costos de la seva formació en proporció al nivell econòmic que es correspon amb els recursos dels obligats (per exemple, per a realitzar viatges formatius, cursos de llengües o per a l'adquisició de llibres o material).

La ubicació de l'obligació alimentària envers els fills adults que continuen la seva formació no ha de confondre sobre el sentit de la disposició actualment numerada com a art. 237-1 CCCat, que pel que fa als fills (majors d'edat) es troba allunyada dels paràmetres generals de l'obligació d'aliments entre parents. En efecte, la noció mateixa de *continuació* de la pròpia formació apunta a la necessitat de superar el

decalatge temporal provocat pel canvi de regulació de la majoria d'edat.⁸⁴ El fonament de l'obligació envers els fills justifica la imposició del deure de compartir els propis recursos per fer possible que gaudeixin de les oportunitats a la vida que s'obririen al fill d'acord amb el nivell de vida dels seus progenitors-alimentants. Aquest resultat és possible amb l'actual configuració de l'obligació paterna, encara que seria molt més clar si el vincle entre educació-formació i continuació dels estudis després de l'edat de majoria estigués fixat per una norma legal referida a l'obligació de manteniment. No cal dir que la separació o el divorci dels progenitors tampoc no hauria d'afectar l'abast dels drets que té el fill envers aquests.

Efectivament: la separació o el divorci dels progenitors no hauria de comprometre la viabilitat d'una formació que, molt probablement, no hauria estat objecte de cap controvèrsia si s'hagués mantingut la unitat familiar. En el cas de les parelles separades o divorciades, bé pel conflicte inherent a la ruptura, bé per la major propensió del progenitor que no viu habitualment amb el fill a desentendre's del seu benestar, hi ha un risc més gran de desacord sobre les despeses en formació postobligatòria. Des d'aquest punt de vista, el desacord dels progenitors igual com el fet mateix de la separació, no poden perjudicar el fill, que n'és víctima i no actor. A diferència de la presumpció de raonabilitat de la manera com es gestionen els afers en la família intacta, en el cas de les famílies separades la raonabilitat d'una decisió, en relació amb el conjunt d'interessos en conflicte, passa per una valoració externa, si escau judicial.⁸⁵

Aquesta és també la perspectiva de la pràctica judicial, que en aquest punt es caracteritza per assegurar als fills poder seguir una formació adequada a les circumstàncies personals i familiars i als recursos dels

---

84 Agudament, Albert RUDA comenta sobre l'art. 237-1 CCCat que «convé evitar tota impressió d'anormalitat en el fet que un major d'edat segueixi estudiant» («Comentari de l'art. 237-1» a J. Egea Fernández, J. Ferrer Riba (dirs.), E. Farnós Amorós (coord.), *Comentari al llibre segon del Codi civil de Catalunya. Família i relacions convivencials d'ajuda mútua*, Barcelona: Atelier, 2014, p. 981).

85 En aquest punt cal rebutjar que hi hagi un tracte discriminatori per als progenitors separats o divorciats. Això és així fins i tot en ordenaments on es pot concloure que els progenitors en família intacta tinguin cap obligació civil *mínima* envers els fills adults joves que resideixen a la llar familiar. Vegeu Sally F. GOLDFARB, «Who Pays For The “Boomerang Generation”? A Legal Perspective On Financial Support For Young Adults», *Harvard Journal of Law & Gender* 37 (2014), p. 45-106.

progenitors, imposant-los les despeses proporcionalment.⁸⁶ La regulació concreta dels detalls i les particularitats d'aquesta obligació d'aliments vinculada a la formació del fill té en compte aquesta realitat. Sempre que la capacitat econòmica dels progenitors ho permeti, aquests tenen l'obligació de costejar una formació d'acord amb les capacitats i les potencialitats del fill, sense que això depengui ni de la professió ni de la posició social dels progenitors.

¿Qui tria els estudis? Els autors francesos destaquen que, com que l'obligació de finançament roman però la potestat parental s'ha extingit, el fill és lliure de viure on vulgui i també de triar quins estudis vol cursar.⁸⁷ Ara bé: la jurisprudència posa a càrrec del fill la prova que els estudis que se segueixen tenen caràcter seriós i que posseeixen la capacitat de proporcionar-li una inserció professional; també que es tracti d'estudis adequats amb les seves aptituds i que es desenvolupen amb un rendiment adequat, encara que també s'admet que, en cas de fracàs escolar, això no es decisiu si ho expliquen les dificultats psicològiques del fill i del mitjà afectiu i social on evoluciona, o problemes de salut.

Pel que fa a la durada de l'etapa formativa, la seva raonabilitat s'ha de mesurar tenint en compte les circumstàncies, exigint-se als fills l'esforç i la diligència adequades. A Alemanya, per exemple, el BGH ha formulat el principi de reciprocitat (*Gegenseitigkeitsprinzip*) que informa tota aquesta matèria i del que es deriva la càrrega d'acabar en temps habitual els estudis, aplicant-hi l'esforç apropiat; la infracció d'aquesta càrrega comporta l'extinció de l'obligació sense plantejar-se si el fill ha assolit o no les condicions per a poder inserir-se professionalment.⁸⁸ Això també és coherent amb el fonament de l'obligació dels progenitors, car en allò que és llur responsabilitat han complert i és el titular del dret qui ha de fer-se càrrec dels inconvenients de no dur a terme la seva contribució a la fita cercada.

L'increment en la durada i els costos de la formació universitària, i en general de l'educació post-obligatòria, ha fet créixer el debat entorn a l'abast de les obligacions alimentàries envers els joves estudiants.

---

86 APARICIO CAROL, cit. p. 66. Per exemple, vegeu SAP Girona, 1^a, 310/2014, de 18 de novembre.

87 Pascal BERTHET, *Les obligations alimentaires et les transformations de la famille*, Paris : L'Harmattan, 2000, núms. 39 ss.

88 PWW/SOYKA (8^a ed, 2014) § 1610, n. 12.

Això s'ha concretat en demandes de fixar una edat topall en la qual ja no es podran meritjar aliments per aquell concepte, sense perjudici de la possibilitat dels fills de reclamar aliments segons les regles generals.

La introducció d'una edat fixa per a la durada temporal dels aliments als fills que continuen els seus estudis ja es va proposar a Alemanya l'any 1992 (27 anys). La proposta incloïa una «clàusula de duresa» que permetés allargar en casos considerats excepcionals en què el fill no hauria pogut culminar la seva formació per causes no imputables, com ara la malaltia o un accident. La proposta no va reeixir. La majoria de la doctrina opinava que el dret d'aliments no s'adiu amb regles fixes i que convé atendre sempre a les circumstàncies del cas.⁸⁹ En general, es considerava suficient amb atènyer-se a una interpretació estricta de les condicions legals, en particular pel que fa a la demostració que l'alimentista està duent a terme els seus estudis amb aprofitament, tal com actualment estableix el nostre dret.⁹⁰ Tot i així, en temps recents sembla haver guanyat pes l'opinió que considera que incorporar una edat-topall expressament a la pròpia llei, tal vegada amb una pròrroga en casos excepcionals, produeix una millora en la transparència de la situació per a ambdues parts.⁹¹ Com ja he assenyalat, el dret aragonès, estableix la regla general segons la qual el deure dels progenitors de costejar les despeses de formació dels fills majors d'edat s'extingeix quan fan 26 anys. L'atenció a les circumstàncies del cas, que podrien fer possible assenyalar una edat diferent, més baixa o més alta, correspon a les pròpies parts o a la resolució judicial on s'hagi determinat l'obligació alimentària (art. 69.2 *in fine* CDFa). La proposta de l'*Asociación de profesores de derecho civil* s'inspira en aquesta norma, per bé que situa la regla al capítol general dels aliments entre parents i no preveu cap excepció ni supòsit en què l'alimentista pugui invocar circumstàncies que justifiquin mantenir l'obligació d'aliments vinculada a la seva formació després de l'arribada a l'edat establerta legalment.⁹²

---

89 LIPP, cit. p. 2203.

90 Art. 237-1 CCCat. Darrerament vegeu per exemple STSJc 45/2018, de 31 de maig i STS 95/2019, de 14 de febrer.

91 GOLDFARB, cit. p. 104.

92 Vegeu arts. 219-16.2 («La obligación de dar alimentos al hijo mayor de edad... cesa... a) Al cumplir el alimentista la edad de veintiséis años») y 240-1.3. Aquest darrer fa referència al deure de l'alimentant de sufragar les despeses d'educació i formació, mentre que el primer als aliments deguts als fills majors d'edat que convisquin amb un dels seus progenitors i que «no gocen de autonomia econòmica» (art. 219-15).

Incorporar una edat-topall salvaria la validesa de moltes resolucions que ara la fixen sense base legal.⁹³ Tal vegada fora oportú pensar en incloure una clàusula de duresa per encabir situacions de força major que impedeixen complir els terminis legals. Novament, una millora sistemàtica clarificaria el panorama, separant els deures vinculats amb l'educació i els vinculats amb l'atenció a la falta de recursos econòmics dels fills.

3.2. Elements de l'obligació d'aliments dels progenitors

El fonament de la responsabilitat dels progenitors incideix sobre els elements que configuren llur obligació legal envers els fills, i en particular sobre l'aplicació de normes del títol general dels aliments entre parents per a integrar els dèficits de la regulació d'aquella.

3.2.1. Pressupòsits de l'obligació

1. Sovint s'explica amb bons arguments que els pressupòsits generals dels aliments legals —necessitat de l'alimentista, capacitat de l'alimentant— no són d'aplicació als fills menors.⁹⁴ Situar el fonament de les obligacions dels progenitors en la pròpia responsabilitat d'aquests en el fet de la procreació podria donar entenenent que cap dels dos pressupòsits no hauria de ser aplicable a l'obligació vinculada amb la relació de filiació.

Ho il·lustren les afirmacions del magistrat Xiol Ríos en el vot particular citat anteriorment:

«la obligación constitucional de asistencia del progenitor al hijo menor de edad reconocida en el art. 39.3 CE está vinculada exclusivamente a la mera circunstancia de la paternidad y la minoría de edad del hijo y los alimentos deben satisfacerse de manera proporcionada al caudal o medios de quien los da y a las necesidades de quien los recibe. De

93 Vegeu, amb criteris contraposats, SAP Girona, 1ª, 344/2014, de 19 de desembre (3 anys per finalitzar els estudis) i Barcelona, 18.ª, 760/2014, de 13 de novembre («no procede acordar el límite temporal de dos años, pues se ignora si en ese momento el hijo habrá terminado las oposiciones, pues se trata de una situación que no depende de él»).

94 Vegeu Javier SEOANE PRADO, «Prestaciones económicas: derecho de alimentos y pensión compensatòria», a P. González Poveda, P. González Vicente (coords.), *Tratado de derecho de familia: aspectos sustantivos y procesales: adaptado a las Leyes 13/2005 y 15/2005*, Sepín: Pozuelo de Alarcón, 2005, p. 365-442, 367.

ese modo, [...] la obligación constitucional de asistencia existía con carácter previo a la presentación de la demanda y permanece vigente con independencia de cualquier otra consideración —incluyendo que concurra o no una situación de necesidad— mientras se cumpla la doble condición constitucional de que entre alimentante y alimentista haya una relación de filiación y de que el alimentista sea hijo menor de edad del alimentante».

Generalment la doctrina civil també subratlla que l'obligació alimentària dels progenitors és incondicional⁹⁵ i que la seva exigibilitat no depèn del fet que la necessitat del fill provingui de la insuficiència de recursos propis.⁹⁶

2. Tanmateix, aquesta conclusió no es correspon amb el fonament de l'obligació, que rau en una vulnerabilitat que típicament afecta els infants i joves, des del naixement i sobretot durant els primers anys de la seva vida. Però la responsabilitat que neix a càrrec dels progenitors pel fet de la filiació es projecta sobre ells perquè estan en millor posició per atendre'l que qualsevol altra persona. La vulnerabilitat típica que connecta amb el fonament de la institució es pot inferir de l'edat i les circumstàncies normals dels nens i joves a l'hora d'establir aliments al seu favor. És una necessitat *presumpta*, que a la realitat pot tenir i té excepcions. Ben mirat, resulta sorprenent concloure que els progenitors deuen aliments als fills encara que aquests tinguin mitjans per subvenir a les seves necessitats i els progenitors no.⁹⁷ Per tant, els pressupòsits que defineixen la relació obligatòria d'aliments —necessitat i capacitat— són d'aplicació a l'obligació dels progenitors, encara que no ho esmentin ni la CE ni alguns preceptes que mencionen específicament les obligacions alimentàries dels progenitors.

---

95 Vegeu Mª Elvira AFONSO RODRÍGUEZ, «Comentario del art. 93» a A. Cañizares Laso, P. De Pablo Contreras, J. Orduña Moreno, R. Valpuesta Fernández (dirs.), *Código Civil comentado* vol. I, 2^a ed., Civitas Thomson-Reuters: Cizur menor, 2016, p. 520-521.

96 Per tots, APARICIO CAROL, cit. p. 24 i 32.

97 Més matisadament, remarcant que «en ausencia de convivencia... cabe pensar que , en su caso, para fijar la cuantía económica de las pensiones alimenticias habrá que atender también a la evaluación de las necesidades y de las posibilidades del hijo (art. 93 y 146)», Helena DÍEZ GARCÍA, «Comentario del art. 154» a R. Bercovitz Rodríguez-Cano (coord.), *Comentarios al Código civil*, Aranzadi Thomson Reuters: Cizur menor, 2013, p. 1574-1575.

3. La influència del fonament específic de l'obligació paterno-filial rau aleshores en la qualificació d'aquells pressupòsits quan s'apliquin a la necessitat dels fills o a la capacitat dels progenitors com a tals.

3.1 En coherència amb el fonament de l'obligació d'aliments dels progenitors envers els seus fills, durant la minoria d'edat la necessitat que justifica l'abonament d'aliments es pot presumir.⁹⁸ Típicament durant la infantesa i l'adolescència manquen als fills els mitjans per obtenir personalment rendes del seu treball o de la seva activitat professional o empresarial. Tanmateix, si en tenen, això comporta la reducció de les obligacions paternes adreçades al seu sosteniment.

En aquesta línia, s'explica com va resoldre la interessant STS 1007/2008, de 24 d'octubre. Aquesta sentència va confirmar la suspensió de la pensió alimentària acordada en la sentència de separació a càrrec del pare perquè la filla menor d'edat tenia prou ingressos per subvenir les seves necessitats. Noteu, per tant que la sentència no diu que els aliments als fills menors es deuen només si es demostra la necessitat, però va concloure que, en les circumstàncies del cas, ja no calia abonar-ne més perquè el pagament ja no es dirigiria a cobrir necessitats de la filla — que ja estaven cobertes per la beca de 851,43€ mensuals de la *Federación Española de Gimnasia*, que també s'ocupava de l'allotjament, manutenció i material esportiu mentre la nena residia a Madrid— sinó a crear un estalvi per a ella, o més probablement a augmentar la capacitat econòmica de la llar de la mare que en tenia formalment la guarda.⁹⁹

En cas que el fill menor d'edat disposi de capital, per a atencions del seu sosteniment només n'hauria de consumir les rendes. El caràcter finalista de les obligacions dels progenitors vers l'objectiu de l'autonomia econòmica i personal dels fills¹⁰⁰ justifica que, primer, s'apliquin els recursos dels progenitors i només si aquests resulten insuficients, s'apliqui el capital, que en canvi és el criteri general quan a qui es reclama aliments és als parents que no són els progenitors. D'altra banda, el caràcter

---

98 RUDA GONZÁLEZ, cit. p. 994.

99 Vegeu no obstant, en sentit contrari, per al cas d'un fill jugador professional de bàsquet, la fitxa del qual incloïa totes les despeses i 2300€ al mes, la SAP Illes Balears, 4^a, 246/2016, de 22 de juliol, va declarar que «no debemos olvidar que los hijos tienen derecho a compartir con sus padres sin cicaterías el nivel de vida y medios económicos de que éstos disponen, considerando a todas luces insuficientes la suma de 150€ mensuales ofrecida por el padre, dada su capacidad económica y situación profesional».

100 En aquest sentit, LIPP, cit. p. 64.

finalista del dret d'aliments dels fills menors d'edat també implica que, mentre estan formant-se, la necessitat dels fills es presumeix i no tenen l'obligació de treballar per a reduir l'abast de les obligacions que puguin correspondre als seus progenitors, tant si conviuen amb ells com si no.

D'acord amb el fonament que justifica el dret d'aliments dels fills, els recursos dels progenitors es comprometen per assegurar un nivell de vida decent per als fills. El paràmetre per identificar què és decent o adequat no és objectiu o genèric, sinó que ve determinat per la situació en la vida dels obligats a prestar aliments. No es tracta de garantir allò que qualsevol persona de determinada edat, en les mateixes circumstàncies de temps i lloc necessitaria per a viure, sinó allò que es correspon amb les necessitats que, en atenció als seus recursos, poden cobrir les persones obligades a abonar aliments.¹⁰¹ Per això, si els recursos d'aquests són suficients per a assolir un nivell de vida superior al mínim o bàsic, les necessitats a cobrir amb els recursos dels progenitors han d'augmentar en la mateixa mesura. L'abast de l'obligació dels progenitors, per tant, no es redueix a un import mínim vital, sinó que es parteix del criteri que el fill ha de poder gaudir d'un nivell de vida que no sigui notòriament inferior al de qualsevol dels seus progenitors.

Els tribunals acostumen a subratllar que l'abast de l'obligació paterna envers els fills menors és més ampli que la que deriva de la descripció dels ítems per l'art. 237-1 CCCat o per l'art. 142 CC, i que, per tant, pot abraçar conceptes que potser no encaixen del tot en aquella descripció. En canvi, els deures alimentaris *d'altres parents* envers els menors d'edat que ho necessitin per l'absència o la impossibilitat dels seus progenitors, no abraçarien els mateixos conceptes, ni podrien quantificar-se de la mateixa manera. En altres mots: les obligacions dels altres parents no augmentarien pel fet que el creditor fos menor d'edat; contràriament les obligacions dels progenitors estan caracteritzades per aquest fet tant qualitativament com quantitativa.

En aquest sentit, la STS 120/2016 de 2 de març va afirmar que certes despeses podien exigir-se a la mare a títol d'aliments però no als avis, a qui aquella va demandar en nom de la seva filla menor d'edat. La fórmula és correcta, encara que l'aplicació al cas concret potser no: es reclamava als avis conceptes que entrarien en la formació bàsica de la nena -suport escolar, educació musical- que, si poden, han de costejar.

---

101 PWW/ΣΟΥΚΑ (8^a ed, 2014), §§ 1601 ss, núm. 6.

Segurament el TS va desestimar la demanda perquè, atesa la més aviat escassa capacitat econòmica dels avis, entenia que no se'ls podia exigir que reduïssin encara més el seu consum per finançar complements formatius de la néta.

3.2 En seu d'aliments en general, el principi és que les pròpies necessitats són prioritàries (art. 237-13.1 CCCat) i que, a més, es defineixen amb un estàndard d'adequació que fa pensar que el cridat només estarà obligat a prestar els aliments que se li reclamen si no ha de reduir substancialment el seu nivell de vida.

Aquest plantejament no s'aplica als progenitors en relació amb els aliments que deuen als seus fills durant la minoria d'edat. L'obligació no té com a objecte assegurar la subsistència sinó també el desenvolupament del fill. Coherentment amb el fonament que justifica la seva obligació, el principi general en aquest cas és que els progenitors han d'assegurar amb tots els mitjans de què disposin que el fill gaudeix d'un nivell de vida decent, incloent en els recursos dels progenitors els que derivin de la capacitat de treball no utilitzada i que seria exigible al progenitor que ha d'abonar aliments.¹⁰² La major exigibilitat de l'obligació d'aliments dels progenitors també té un impacte sobre el tractament del capital disponible en defecte de rendes o de productes de l'activitat personal. Mentre que en general als parents no els és exigible disposar del capital quan no tenen ingressos amb els que poder atendre un parent necessitat, el fonament de la responsabilitat dels progenitors limita la possibilitat d'invocar que el capital es pot necessitar per atendre necessitats futures.¹⁰³

El progenitor es pot alliberar quan acredita que no té cap mena de recurs per a prestar aliments als fills. Això també és coherent amb el fonament de l'obligació, on el progenitor és el primer garant de les necessitats típiques del fill, però *in concreto*, d'acord amb els seus recursos

---

102 En dret alemany això s'anomena *zumutbare Erwerbstätigkeit*. Aquest element és molt important en relació a prestacions socials subsidiàries i a la facultat de repetició de les quantitats esmerçades en interès del titular del dret d'aliments. Això explica per què, quan la intervenció dels serveis d'assistència social està garantida i és eficaç, els sistemes més desenvolupats han generat el concepte de mínim vital *del progenitor (notwendiger Selbstbehalt)* davant la subsidiarietat de la protecció social, encara que formulat com a límit a la pretensió d'aliments del fill.

103 Cf. APARICIO CAROL, cit. p. 37 (l'autor troba a faltar suport legal al deure de disposar del capital, per bé que alhora considera discutible aquesta conclusió respecte a fills menors o majors dependents).

i amb la situació que es troba a la vida, no com a subrogat d'una teòrica obligació abstracta col·lectiva. Si no es pot acreditar cap mena de recurs del progenitor, ni imputar-li una capacitat de treball que justifiqui la meritació i, si escau, la reclamació posterior de les pensions alimentàries corresponents, l'obligació del progenitor s'extingirà fins que obtingui mitjans per a prestar aliments al fill. La càrrega del sosteniment dels seus fills passarà aleshores bé exclusivament a l'altre progenitor o bé als altres parents obligats a fer-ho subsidiàriament.

Aquest és el punt al que ha acabat arribant la jurisprudència del TS i del TSJC, abordant amb realisme la situació a què havia abocat el criteri contrari de nombroses audiències provincials.¹⁰⁴ En molts casos, aquestes han fixat, al marge de la situació econòmica real del pare o de la mare, un import a títol de «mínim vital» del fill menor d'edat.¹⁰⁵

El TS ha reconegut que cal

«un tratamiento jurídico diferente según sean los hijos menores de edad, o no, pues al ser menores más que una obligación propiamente alimenticia lo que existen son *deberes insoslayables inherentes a la filiación, que resultan incondicionales de inicio con independencia de la mayor o menor dificultad que se tenga para darle cumplimiento o del grado de reprochabilidad en su falta de atención*».

Però a la mateixa STS 55/2015, de 12 de febrer també va concloure que

«cualquier obligación exigible en la actualidad será ilusoria por la pobreza absoluta de la recurrente» ... «en tales situaciones el derecho de familia poco puede hacer, a salvo las posibilidades que se recogen

---

104 Una bona síntesi del tema a APARICIO CAROL, cit. p. 184 i següents. En general, Ana Isabel HERRÁN ORTÍZ, «La nueva realidad socio-económica de las familias y su incidencia en los procesos matrimoniales y de menores» a Mª I. Álvarez Vélez, J. L. Rey Pérez (dirs.), *Derecho y pobreza*, Aranzadi, Thomson Reuters: Cizur menor, 2015.

105 Pel que fa a les Audiències Provincials de Catalunya, entre d'altres, vegeu SAP Barcelona, 12^a, 363/2012, de 24 de maig o Tarragona, 1^a, 98/2014, de 12 de març, entre moltes altres. Les sumes solen oscil·lar entre els 100 i els 200 euros mensuals. La SAP Barcelona, 12^a, 10 de juliol de 2000 (JUR 2000, 295093) havia considerat que una discapacitat del 94% del pare constituïa «uno de los supuestos excepcionales de exención o cesación de la prestación alimenticia, pues el aquí demandado no puede subvenir siquiera a sus propias necesidades, lo que comporta que, por imposibilidad manifiesta de prestarla, deba quedar suprimida y sin efecto 'ab initio' la obligación alimenticia respecto a su hijo» (èmfasi afegit).

en las sentencias citadas, debiendo ser las Administraciones públicas a través de servicios sociales las que remedien las situaciones en que tales mínimos no se encuentren cubiertos».

La prova de l'absència de mitjans que pugui arribar a justificar la suspensió és molt rigorosa i exigent.¹⁰⁶ Són força les sentències que, encara que revoquin la resolució d'instància, no suspenen sinó que només redueixen la pensió alimentària a càrrec del pare o mare en situació de pobresa.¹⁰⁷

La STS 484/2017 de 20 juliol ha culminat l'evolució de la jurisprudència i ha conclòs que es pot acordar la suspensió —no vol dir-li extinció— de l'obligació d'una mare d'abonar les pensions alimentàries de 150€ acordades a favor de les seves filles, en vista de la situació d'extrema vulnerabilitat i de total desemparament —econòmic, social i assistencial— en què aquella es trobava.¹⁰⁸

Sembla clar que, amb l'assignació de pensions mínimes, els tribunals persegueixen evitar que els pares es desentenguin definitivament dels seus fills un cop suspena la seva obligació. S'intueix que fins i tot els deutors que ho tenen més difícil, si no pateixen alguna discapacitat que

---

106 Ho subratlla AFONSO RODRÍGUEZ, cit. p. 522.

107 Així es va esdevenir a la STS 55/2015 de 12 de febrer, relativa als aliments a un fill menor greument discapacitat (mínim de 150€), o a la STS 413/2015, de 10 de juliol, sobre un pare condemnat a abonar 100€ a cada filla, doncs altrament es trobaria a la indigència. Vegeu també STS 586/2015, de 21 d'octubre, referent a un pare amb ingressos de 596€, on es considera que 250 € de pensió pels dos fills és desproporcionat i s'acaba fixant la pensió en 100€ mensuals. En alguns casos, es conclou que no es dona la situació de pobresa absoluta perquè el demandant té o pot tenir recursos (com els provinents de la indemnització per acomiadament, STS 676/2017, de 15 de desembre), o bé perquè el tribunal presumeix que té més ingressos que les migrades prestacions públiques que s'al·leguen (STS 275/2016, de 25 d'abril). En la STS 564/2014, de 14 d'octubre, el pare estava empresonat però hauria disposat de béns contra els que fer efectiva l'obligació alimentària. Contràriament, la STS 752/2016, de 22 de desembre, aplica el recurs excepcional de la suspensió de l'obligació «hasta que el demandado obtenga un régimen penitenciario que le permita obtener ingresos con que cubrir el importe de la pensión o recobre la libertad».

108 La STS 111/2015, de 2 de març havia arribat a la mateixa conclusió perquè s'havia provat suficientment l'absència total de recursos del pare per fer front als aliments. La STSJC 58/2017, de 23 de novembre ha aplicat la doctrina jurisprudencial del TS que determina l'excepcional suspensió de l'obligació en cas de pobresa absoluta, per bé que acaba fixant un mínim d'aliments a càrrec del pare tenint en compte, indirectament, que la seva família biològica i l'actual parella li proporcionaven aixopluc, cosa que li facilitava accedir als 75€ mensuals que hauria de pagar.

ho impedeixi, poden aconseguir algun recurs.¹⁰⁹ Aquest és el rerefons de les normes que, en altres sistemes jurídics, fixen pensions mínimes al marge de la capacitat econòmica dels obligats. Val a dir, tanmateix, que ja s'ha constatat que aquesta estratègia no augmenta la recaptació i limita molt les possibilitats de cobrar en el futur, perquè genera endarreriments excessius i implica sovint la persecució penal de l'obligat.¹¹⁰

3.2.2. *Quantia dels aliments*

1. Com s'arriba a una xifra i com es tenen en compte les proves aportades en el procés on es fixen les pensions alimentàries són fets que sovint queden en la penombra.

En aquest sentit, la STSJC 34/2017, de 20 de juliol va declarar que

«la determinación de la cuantía no ha de ser necesariamente aritmética o matemática»

i també que s'han de tenir en compte

«las circunstancias concurrentes en los miembros de la familia que deban sufragarlos y conforme a los criterios más acordes con su nivel de vida o “status” actual».

Igual com s'esdevé en altres aspectes, no hi ha cap regla específica de l'obligació alimentària dels progenitors que reguli aquest punt. La

---

109 La STS 686/2016, de 21 de novembre també va refusar el recurs, apuntant a la jove edat del demandant, al fet que va tenir un lloc de treball i a que s'havia acreditat que disposava de mitjans per costejar-se tota mena de despeses. Semblantment, la STS 285/2014 de 21 de maig refusà suspendre l'obligació d'un pare aturat, que treballava d'autònom en hostaleria i no cobrava cap prestació social, tot dient que encara que no tingués feina, sí que tenia condicions per trobar-ne «y no acredita que haya efectuado un intento serio de superar su situación de desempleo, pese a su joven edad y ausencia constatada de enfermedades».

110 Un treball recent de BRINIG I GARRISON conclou que «there is no obvious value in using an unrealistic, fictional income value to produce an award that will not be paid and will cost the state money for futile collection efforts» («Getting Blood From Stones: Results And Policy Implications Of An Empirical Investigation Of Child Support Practice In St. Joseph County, Indiana Paternity Actions», *Family Court Review* 56 (2018) p. 521-543, 537). En la doctrina espanyola, molt crític amb el criteri de la jurisprudència menor, Àngel CARRASCO PERERA, «El “mínimo vital” alimenticio: “De paupertate non curat praetor”», *Actualidad Jurídica Aranzadi* 915/2016 (BIB 2016\478).

jurisprudència s'atè per això al principi de proporcionalitat de què parteixen els textos legals. En el doble sentit de proporcionalitat de la pensió d'aliments en funció de les necessitats del creditor i dels mitjans econòmics i possibilitats del deutor (art. 237-9.1 CCCat), però també de proporcionalitat en la distribució de la càrrega en funció dels recursos econòmics i possibilitats de cadascun dels obligats simultàniament a prestar aliments (art. 237-7.1 CCCat).¹¹¹

La STSJC 59/2016, de 14 de juliol resumeix la doctrina jurisprudencial tot dient que

«la proporcionalitat... ha de considerar el binomi 'necessitat' de qui ha de rebre'ls i 'possibilitat' de qui els hagi de satisfer, per la qual cosa, en cada cas concret s'han de ponderar els dos factors, tenint en compte, pel que fa a l'obligat, els recursos propis, les seves possibilitats, els mitjans econòmics, i fins i tot les rendes i el seu patrimoni».

2. La conceptuació de la regla de la proporcionalitat en línia amb el fonament de l'obligació d'aliments dels progenitors portaria a pensar que la quantia dels aliments hauria de connectar-se de manera automàtica amb el nivell de vida dels progenitors. Tanmateix, això no és ben bé així. Com he dit, quan la capacitat econòmica del progenitor és molt baixa o inexistent, els tribunals són reticents a eximir els progenitors del deure d'aliments, llevat de casos molt excepcionals. Per altra banda, quan la capacitat econòmica dels progenitors és molt elevada el principi de proporcionalitat també queda en entredit.

Ho va encertar a dir la STS 569/2014, de 14 d'octubre:

«no se trata de que el progenitor no custodio aporte una mayor contribución cuando gana más, sino de que con la que aporta (1.200 euros mensuales, unida a la equivalente de la recurrente) se considere que las necesidades ordinarias de los hijos quedan cubiertas».

Per tant, a desgrat de la repetició constant de la idea de proporcionalitat, aquest concepte no es porta a les seves darreres conseqüències. Per als més pobres, sovint es manté en vigor l'obligació tot i la precarietat econòmica del progenitor obligat. A més, els tribunals han rebutjat de manera constant la fixació judicial d'aliments amb criteris

---

¹¹¹ STSJC 32/2018, de 12 d'abril.

percentuals sobre les rendes de l'alimentant, cosa que podria facilitar l'ajustament dels imports en funció de la millora o l'empitjorament de la situació del deutor. El principi de proporcionalitat cedeix el pas a la garantia teòrica d'una seguretat econòmica per al creditor, i és l'alimentant qui ha d'ocupar-se de preveure possibles fluctuacions en els seus ingressos.¹¹² Per als més rics, l'aplicació de quanties habituals o típiques produeix com a conseqüència una diferència notòria entre el nivell de vida de què gaudeix el progenitor obligat a prestar aliments i el nivell de vida dels fills que no viuen amb ell.

Malgrat la idea de proporcionalitat, és habitual veure acordar pensions de 100€ o 200€ mensuals a càrrec de pares desnonats o gairebé en la indigència i alhora pensions alimentàries de 325€ o 400€ mensuals per fill en parelles on tots dos tenen ingressos i on el pare o la mare guanya més de 6000€ mensuals o té un patrimoni considerable. El model aplicat a la pràctica no és proporcional. Més aviat es pot qualificar de regressiu, car els obligats amb rendes altes o molt altes abonem quanties que no arriben ni remotament a les proporcions que les sumes habitualment acordades pels tribunals representen en sectors socials de rendes baixes o molt baixes. Aquesta opció és admissible d'acord amb el fonament de l'obligació d'aliments dels progenitors, sempre i quan la diferència de nivell de vida entre els fills i els obligats a prestar-los aliments i assegurar-ne les oportunitats a la vida pugui qualificar-se de raonable atesos els recursos econòmics dels seus progenitors. El fonament de l'obligació dels progenitors requereix que els que tenen més ingressos o patrimoni costegin despeses més elevades pel que fa a la formació i a les oportunitats de desenvolupament dels fills, mentre que no és raonable, ni per tant exigible, una equalització total de nivells de vida¹¹³ ni costejar despeses supèrflues o diríem *sumptuàries*, com per exemple l'adquisició d'un iot o costejar una intervenció de cirurgia estètica.¹¹⁴

---

112 Ho tracta molt bé APARICIO CAROL, cit. p. 253-256.

113 Als EUA s'ha proposat que en els barems pel al càlcul de les pensions alimentàries s'hi estableixin topalls màxims en casos de progenitors molt rics per tal de garantir-ne la raonabilitat de l'import. Vegeu Margaret RYZNAR, «The Obligations of High-Income Parents» *Hofstra Law Review* 43 (2014) p. 481-509.

114 APARICIO CAROL, cit. p. 239-240.

3.2.3. Extinció de l'obligació d'aliments als fills

La darrera gran qüestió és si les causes generals d'extinció dels aliments legals entre parents són aplicables, totes elles o només algunes, i en el seu cas amb quina extensió, a les obligacions alimentàries dels progenitors.

1. Tant la mort de l'alimentista com de l'alimentant (art. 237-13.1 a) CCCat) constitueixen causes comunes a ambdós tipus d'obligacions, atès el caràcter personalíssim que se'n deriva del fonament.¹¹⁵

2. La qüestió de la manca de capacitat econòmica del deutor i de l'atenció preferent a les seves pròpies necessitats (art. 237-13.1 c) CCCat), s'ha comentat amb anterioritat, on he subratllat que aquest límit és coherent amb el fonament de l'obligació —que fa que aquesta no pugui ser *incondicional* en el sentit que obliga fins i tot qui no té ni pot tenir mitjans per satisfer-la o que s'ha d'abonar amb independència dels mitjans de què disposa el fill. En qualsevol cas, és natural que a la pràctica s'apliqui molt estrictament respecte als aliments dels fills menors d'edat, que es presenti com a suspensió (sense terminis, encara que en ocasions amb caràcter temporal) i que aquesta excepció trobi una justificació pràctica en la necessitat d'evitar que la situació del progenitor que no pot abonar les pensions empitjori a causa de l'acumulació d'un deute impossible d'abonar i que pot comportar-li conseqüències penals de molta consideració. Pel que fa als fills majors d'edat, i en particular en relació amb les despeses vinculades a la continuació de la pròpia formació, cal remarcar que la composició dels diferents interessos en joc implica ponderar adequadament la situació econòmica present i futura dels progenitors a l'hora d'establir o modificar llur contribució a les despeses educatives dels fills: la proximitat de la jubilació, la reserva de capital adequat per a futures necessitats mèdiques, assistencials o similars, la projecció de

---

115 Una reflexió addicional seria fins quin punt la responsabilitat paterna s'hauria de projectar més enllà de la mort de l'obligat, quan la defunció es produís mentre el fill és menor d'edat, o major d'edat en fase de formació. A partir d'aquest element no cal qüestionar la intransmissibilitat *mortis causa* de l'obligació d'aliments, ja que típicament el fill heretarà al seu pare o mare, però sí impulsar una nova configuració del deure de llegítima on la dualitat responsabilitat-solidaritat familiar també es projecti sobre la funció d'aquesta institució successòria i permeti determinar un abast quantitatiu més flexible (que podria anar més enllà de la quarta part, si és necessari) i una delimitació qualitativa vinculada als mateixos conceptes que hauria hagut d'assumir el causant si vivia.

necessitats vinculades a l'atenció d'altres fills, són aspectes que poden justificar traslladar una part del cost de la pròpia formació sobre el fill.

3. La millora de les condicions de vida de l'alimentat, de manera que faci innecessària la prestació (art. 237-13.1 d) CCCat), és una referència vinculada clarament als aliments entre parents, que funcionalment s'adrecen a pal·liar necessitats eventuais i susceptibles de superar-se. Pressuposa que el parent titular del dret als aliments ja no es troba en la situació de necessitat que justificava la prestació d'aliments per la persona obligada.

En el cas dels fills majors d'edat que han acabat els seus estudis o que en general no estudien i continuen depenent dels seus progenitors, el criteri sostingut de la jurisprudència és que la pensió no es pot suprimir, *rebus sic stantibus*, sempre que s'acrediti un esforç diligent a intentar trobar feina.¹¹⁶ Posat que aquesta càrrega es pugui considerar satisfeta, la llei obliga a prestar aliments als progenitors o, subsidiàriament, a d'altres parents.

Els textos legals responen a una visió de la transició a la vida adulta que fa dècennis que ha quedat obsoleta. El concepte clàssic on la joventut seria un període d'espera durant el qual els individus anirien acumulant mèrits orientats a assolir una situació d'independència passant de la total dependència respecte als pares a una situació de plena llibertat i autosuficiència (edat adulta) ha saltat pels aires. Els sociòlegs parlen de *trajectòries*, perquè arribar a l'adulthood s'ha complicat i les etapes ja no són irreversibles, per contrast amb la concepció de procés lineal i progressiu implícit en la noció de transició. S'inventen termes com ara *adultolescents* o *boomerang kids*, on es posa l'accent en la situació que viuen els joves, molt diferent de la de generacions anteriors. Els problemes arreu són semblants, per bé que ni les respostes socials ni les legals són ben bé

---

116 La STS 700/2014, de 21 de novembre va revocar en aquest punt la d'apel·lació, que havia extingit els aliments perquè «previsiblement accederà al mercado laboral». El TS va tenir en compte la situació d'atur generalitzat que afecta el jovent en el mercat laboral espanyol. Semblantment ho havia fet la STS 432/2014, de 12 de juliol, respecte una sentència que havia eliminat els aliments a una filla de 25 anys que no tenia feina, malgrat tenir el títol de mestra en educació especial. Segons el TS, «[pese a] la concurrencia de titulación profesional en la hija no podemos aceptar que ello le impida percibir alimentos del padre, dado que no se acredita la percepción de ingresos por parte de la misma ni que carezca de la necesaria diligencia en el desarrollo de su carrera profesional».

les mateixes.¹¹⁷ Entre nosaltres, les estratègies d'emancipació fan que sigui molt tardana: cal aconseguir una estabilitat econòmica inicial per abandonar la llar familiar, a fi de mantenir la condició social d'origen i assolir una mobilitat ascendent o allargar l'etapa de formació per tenir més possibilitats d'èxit laboral en el futur. La crisi ha reforçat aquest model i ha endarrerit encara més la incorporació de la població jove al mercat de treball, en un clima de sobreprotecció on es combinen la satisfacció de les necessitats vitals i un alt grau d'autonomia personal. Alhora, moltes famílies aposten per la formació universitària però la rigidesa del mercat laboral ha comportat una sobrequalificació de la població jove, que quan troba feina sovint no és allò per al que s'ha preparat, amb la consegüent frustració.¹¹⁸

En general, la pràctica jurídica s'acomoda amb aquest model social, en el sentit que allarga l'obligació d'aliments i ha estat força tolerant amb les actituds que caracteritzen molts joves respecte a prendre riscos i a assumir més responsabilitats en el món laboral.¹¹⁹ No obstant això, la popularització d'estereotips negatius —com els *nini*¹²⁰ o les mares a qui es culpabilitza de la suposada desídia dels fills¹²¹, i també la desqualificació

---

117 Els sociòlegs identifiquen quatre models d'emancipació residencial de la població jove. D'una banda el *nòrdic* on l'emancipació es produeix molt d'hora afavorida per potents ajuts públics, encara que sovint reforçada durant un temps per suport familiar en diners. En el model *continental* (com a França) també s'afavoreix l'emancipació residencial, per bé que subvencionada per la família i no per l'estat, en el benentès que viure fora de casa es considera un pas necessari en el procés natural d'evolució personal. El tercer model l'*anglosaxó* es caracteritza perquè els joves surten de casa també molt aviat, perquè els mercats laboral i d'habitatge són molt accessibles. La sortida de la llar parteix de l'acceptació social del risc i de la inestabilitat en els processos d'independència o emancipació. El nostre model es defineix com a *mediterrani* i és comú a les societats del sud d'Europa (Portugal, Itàlia, Grècia, Espanya).

118 Juan Carlos BALLESTEROS GUERRA, Ignacio MEGÍAS QUIRÓS, Elena RODRÍGUEZ SAN JULIÁN, *Jóvenes y emancipación en España*, Madrid: FAD, Fundación de Ayuda contra la Drogadicción, 2012, pàssim.

119 Molt crítica al respecte, Yolanda B. BUSTOS MORENO, «Consideraciones acerca de la conveniencia de limitar el derecho de alimentos de los hijos mayores de edad», *RDP*, 2018, p. 113-146, esp. p. 127. Més matisadament Aurelio BARRIO GALLARDO, «Pensiones de alimentos y convenio regulador», *Indret* 3/2017, p. 28.

120 És recurrent la citació de la STS 1 de març de 2001, que va fer esment de la necessitat d'evitar «una situación pasiva de lucha por la vida, que podría llegar a suponer un "parasitismo social"». Algunes resolucions, tanmateix, no s'estan de qüestionar el tòpic del fill paràsit atesa la dificultat de l'entorn per accedir a una mínima autonomia econòmica. Vegeu per exemple, SAP A Coruna 226/2014, de 4 de juliol.

121 Un exemple paradigmàtic és la interlocutòria AP Barcelona, 12^a, 18 d'octubre de 2017.

de la formació postobligatòria— són una eina dialèctica molt útil per a deslegitimar els deures legals dels progenitors envers els seus fills.¹²² En la jurisprudència més recent s'aprecia menys tolerància envers els joves¹²³, tal vegada a causa de la influència dels estereotips que tendeixen a ridiculitzar els que no han aconseguit l'objectiu d'autonomia econòmica a què tothom hauria d'aspirar. En molts casos, per exemple, amb base en els termes literals de l'art. 233-4 CCCat —que diu «fins que els dits fills tinguin ingressos propis o *estiguin en disposició de tenir-ne*» [èmfasi afegit]—, s'estima que n'hi ha prou amb que es trobin en condicions d'accedir a una feina que hipotèticament pugui reportar ingressos¹²⁴ perquè cessi l'obligació d'aliments envers els fills majors d'edat.¹²⁵

Cal anar molt en compte amb la influència d'aquests esbiaixos: els tribunals poden tenir la temptació de corregir el que es representa com excessos del nostre model social (sobreprotecció i sobrequalificació) i voler enviar un missatge en forma de tracte més exigent als joves que depenen de les pensions que abonen els seus progenitors. El resultat serà que els fills i filles de divorciats seran aleshores no només els que estadísticament tenen més fracàs escolar, pitjors perspectives per accedir a la universitat i més risc de pobresa, sinó que també seran tractats molt pitjor a com són tractats els seus companys i companyes que, en similars circumstàncies econòmiques i personals, viuen en una llar on els progenitors encara no

---

122 En aquest sentit, GOLDFARB, cit. p. 47 (l'autora destaca el caràcter global d'aquest relat estigmatitzador).

123 A la STS 558/2016, de 21 de setembre, el TS conclou que la mare no pot reclamar aliments en nom del seu fill major d'edat perquè ha quedat provat que ella mateixa estaria en condicions de donar-li feina a la seva agència immobiliària. A la STS 635/2016, de 25 d'octubre s'acorda extingir anticipadament uns aliments fixats per a 3 anys, perquè la filla, ja graduada, es pot presentar a una propera convocatòria de places.

124 Respecte a l'art. 152,3r CC, en aquest sentit vegeu BUSTOS MORENO, cit. p. 126-127.

125 Vegeu entre moltes altres SAP Barcelona, 18^a, 625/2012, de 25 de octubre de 2012, 96/2014, 11 de febrer, 113/2013, de 17 de desembre i 317/2014, de 13 de maig. Segons Joaquim BAYO DELGADO, en canvi, el límit esmentat «subratlla la necessitat que els fills tinguin diligència en els estudis o la recerca de treball» (èmfasi afegit) («Comentari de l'art. 233-4» a J. Egea Fernández, J. Ferrer Riba (dirs.), E. Farnós Amorós (coord.), *Comentari al llibre segon del Codi civil de Catalunya. Família i relacions convivencials d'ajuda mútua*, Barcelona: Atelier, 2014, p. 406). Val a dir que l'extinció es refereix, exclusivament, al dret a les pensions alimentàries acordades en processos matrimonials. Per tant, sense perjudici del possible dret als aliments del fill que roman en una situació de necessitat, i que hauria de demanar en un procediment diferent (en aquest sentit, vegeu SAP Barcelona, 18^a, 21 de setembre de 2016).

s'han separat.¹²⁶ Entre nosaltres, el resultat pràctic serà que el progenitor amb qui és habitual que segueixin convivint —típicament la seva mare— s'haurà de fer càrrec tot sol de les despeses, si pot, augmentant el risc de pobresa d'aquella la llar i les dificultats per a tots els seus membres.

3. L'art. 237-13.1 e) CCCat estableix l'extinció de l'obligació d'aliments pel fet que l'alimentat incorri en alguna causa de desheretament. L'extinció definitiva de l'obligació —o almenys fins a la reconciliació amb l'alimentista, que haurà de demostrar el fill necessitat— es configura com una sanció civil que es justifica com a contrapunt del fonament en la solidaritat familiar del deure d'aliments envers qualsevol parent necessitat, inclosos els propis fills.

Val a dir que tradicionalment les causes de desheretament incorporaven conductes greument injurioses i que aquestes, com a sancions civils, s'havien d'interpretar de manera estricta. L'art. 451-17 CCCat, en canvi, determina la inclusió de conductes d'extrema gravetat —algunes de les causes d'indignitat— però també d'altres supòsits, com el maltractament greu a l'obligat a prestar aliments (o al seu cònjuge o convivent en parella estable, o als ascendents o descendents) i des de 2008 la més oberta i relativa consistent en l'absència manifesta i continuada de relació familiar entre alimentant i alimentista per una causa exclusivament imputable al legitimari.

Bona part de la doctrina sosté que cap de les causes de desheretament no extingeix els aliments dels progenitors envers als fills *menors d'edat* subjectes a potestat parental, atesa la unilateralitat que caracteritza l'obligació paterna i al fet que, malgrat la situació imputada al fill, això no suspèn ni extingeix la potestat dels progenitors. Respecte als fills *majors d'edat*, en canvi, el criteri més generalitzat apunta que totes les causes d'extinció de l'obligació d'aliments els serien d'aplicació.

El fonament de l'obligació dels progenitors envers els fills implica que aquesta obligació sorgeix amb el naixement i que hauria de finir quan s'assoleix l'objectiu que la justifica, que en les actuals circumstàncies hauria de ser normalment un temps després de la majoria d'edat en funció de les capacitats i aptituds del fill. Tanmateix, la llei estableix

---

126 Leslie Joan HARRIS, «Child Support for Post-secondary Education: Empirical and Historical Perspectives», *Journal of the American Academy of Matrimonial Lawyers* 29 (2017), p. 299-329.

que la responsabilitat dels progenitors s'extingeix si es pot imputar al fill alguna causa de desheretament.

Aquest resultat és discutible especialment respecte a la manca de relació familiar entre alimentant i alimentista. A la vista del fonament de l'obligació paterna, la inclusió d'aquest supòsit suposa que un dret dirigit a assegurar l'autonomia personal dels fills s'ha transformat en una mena de contraprestació, on el creditor d'aliments té la càrrega de mantenir *velis nolis* una relació personal amb el progenitor obligat a prestar-los. Com s'ha dit abans, els aliments deguts als fills no es justifiquen com a contraprestació actual per una utilitat, emocional o econòmica, que els fills puguin oferir a l'obligat a prestar els aliments. Són els mitjans per assegurar-los el sosteniment i una possibilitat raonable d'autonomia futura, a través de la formació i l'educació que correspon a llurs capacitats i aptituds. Per això, quan es tracta de fills menors d'edat tothom està d'acord que les vicissituds perquè passin els drets-deures de guarda o de relacions personals amb els fills no han d'impactar sobre les obligacions alimentàries de qualsevol dels progenitors.¹²⁷ El pas de la situació de minoria d'edat a la de majoria no hauria de modificar el règim jurídic pel que fa a l'obligació paterno-filial d'aliments. No obstant, el transcendent canvi de títol que es produeix en l'actualitat provoca que canviï el règim jurídic respecte als fills majors d'edat que continuen la seva formació amb el rendiment regular que demana la llei. En aquests casos, l'aplicació als fills majors d'edat de l'esmentada causa d'extinció del seu dret i l'alliberament dels progenitors allunya la norma del fonament basat en la responsabilitat paterna.

L'experiència a la pràctica judicial fins a l'actualitat és força ambivalent, tot i que tendeix a mirar amb prevenció l'aplicació d'aquesta causa de desheretament a les obligacions d'aliments envers els fills.¹²⁸ Pel que fa als fills majors d'edat, la STSJC 11/2017, de 2 de març va tractar el tema per primer cop. Aquesta sentència va resoldre el cas d'una jove de 21 anys, que rebia aliments des dels 4 arran de la ruptura de la relació de parella dels seus pares. El pare pretenia deixar d'abonar la pensió perquè la filla «no mantenia cap mena de tracte amb ell ni amb la família paterna des de feia més de dos anys» i afegí que «s'havia negat

---

127 Darrerament, per exemple, vegeu STS 569/2018, de 15 d'octubre.

128 La majoria de casos són desestimats per falta de prova de la imputació de la situació exclusivament al fill o filla (entre d'altres, SAP Tarragona, 1^a, 20/2014, de 28 de gener, Lleida, 2^a, 385/2014, de 24 de setembre, i Barcelona, 18^a, 1014/2016, de 21 de desembre).

reiteradament... a visitar-lo a ell i a la seva família i li havia bloquejat tot tipus de contacte a les rets [sic] socials». La demanda es va desestimar en primera instància i l'Audiència Provincial de Girona també va desestimar el recurs d'apel·lació amb base en que la manca de relació que el pare denunciava també li era imputable, car «no [havia] fet cap intent d'anar-la a veure, i es [va limitar] a convidar-la a passar l'estiu a casa de la nova família... en una data molt propera a la presentació de la demanda... cosa que fa sospitar de les seves intencions». El TSJC resolgué afirmant que el concepte d'«absència manifesta i continuada de relació familiar» s'ha d'interpretar més rigorosament en cas que es tracti de privar del dret d'aliments a l'alimentista, que en el cas que es tracti d'extingir el dret a la llegítima «donat el caràcter bàsic dels aliments per a la vida i (en el supòsit tractat donada l'edat de l'alimentista) pel dret a l'educació i al desenvolupament integral de la personalitat». D'aquesta interpretació més rigorosa, la sentència desprèn que la prova dels requisits per entendre que concorre la causa de desheretament i que és exclusivament imputable a l'alimentista també ha de ser més exigent: «no s'ha provat un rebuig absolut per part de la filla a relacionar-se amb el seu pare, durant un temps important», ja que fins i tot hi havia anat a viure durant un curs escolar; a més, afegeix que «cal tenir ben present la maduresa del pare que li exigeix un grau més elevat de comprensió i esforç per reconduir la situació, ja que aquesta pot afectar molt més a una noia de 21 anys que a una persona molt més adulta».

La STSJC 11/2017, de 2 de març, per tant, va posar el llistó molt amunt quant a l'exigència de prova de l'existència de la manca de relació i de la seva imputabilitat exclusivament a l'alimentista.¹²⁹ Es tracta d'una aplicació de la norma legal que resulta coherent amb el fonament de l'obligació d'aliments dels progenitors, i que remarca que les raons que poden tenir algun recorregut per a la privació de la llegítima són molt més problemàtiques per privar als fills dels aliments a que tenen dret especialment quan la unitat familiar en què aquells vivien ha fet crisi i els aliments els fan falta per continuar la seva formació i poder tenir les oportunitats a la vida que haurien tingut si els seus progenitors haguessin continuat junts. Recentment, la STSJC 1/2019, de 14 de gener, també ha desestimat la pretensió d'una dona adreçada a suprimir la pensió

---

129 Recentment el TS ha admès la possibilitat d'adduir l'absència de relació per extingir l'obligació d'aliments envers els fills en l'àmbit d'aplicació del CC. Tanmateix, el tribunal té cura de remarcar que l'aplicació de la causa «ha de ser restrictiva y la prueba rigurosa» (STS 104/2019, de 19 de febrer).

alimentària del fill major d'edat perquè aquesta no hi tenia cap relació feia molt temps. Reproduint les remarques fetes a la sentència 11/2017, destaca que cal matisar l'eficàcia de la causa de desheretament quan afecta la llegítima o el dret als aliments: «la llegítima constitueix una atribució gratuïta, ben diferent de la finalitat de cobertura de necessitats bàsiques a què responen els aliments derivats de la potestat parental».¹³⁰

D'altra banda, fins i tot quan es tracta dels aliments als fills justificats en la solidaritat familiar, l'aplicació de la causa de desheretament d'absència de relació familiar als fills víctima del trencament de la unitat familiar hauria de calibrar-se amb molta prudència. No és cap descobriment que els fills que han patit la ruptura familiar, especialment aquells que travessen aquesta etapa mentre són infants o adolescents, pateixen seqüeles d'ordre psicològic i que sovint això afecta la seva relació amb un o fins i tot amb els dos progenitors. S'ignora aquesta realitat si es parteix de la base que el fill que requereix aliments dels seus progenitors durant la majoria d'edat ha de mantenir una relació personal continuada amb ells si vol poder obtenir els aliments que li fan falta.¹³¹

---

130 La sentència conclou que «el comportament de la mare respecte dels aliments del seu fill gran havia de condicionar l'actitud d'aquest en la relació amb la seva progenitora, de manera que no és acceptable dissociar, als efectes de fer la imputació de l'origen de l'absència de relació, l'actitud d'aquest del previ incompliment per la mare adulta de les seves obligacions envers els aliments del fill, i menys encara quan la pretensió d'extinció de la prestació d'aliments és plantejada per la progenitora obligada quan el seu fill gran tot just feia un any que havia assolit la majoria d'edat i no tenia independència econòmica ja que seguia el seus estudis amb un rendiment regular».

131 Vegeu ja Robert BATTES, «Zu den Unterhaltsansprüchen volljähriger Kinder — Entwicklungen im Ausland als indiz für Reformbedürfnisse?», *Familie und Recht* 5 (1993) p. 253-261, 257-258 (amb referències al debat en dret suís i altres consideracions generals).

esult

esult

esult

esult

